

83.3(2Ук)1

Т-29

Івано-Франківський державний педагогічний інститут
імені В. С. Стефаника

ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА КНИГОЛЮБІВ УРСР
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ КУЛЬТУРИ

Т Е З И

наукової конференції,
присвяченої 125-річчю
від дня народження
М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

83.3(24)1

Т-29

Тези наукової
присвяченої

1989

546824

конф.

814

546824 6-9 к4

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ В.С.СТЕФАНИКА
ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА КНИГСЛОБІВ УРСР
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ФОНДУ КУЛЬТУРИ

ТЕЗИ

НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 125 - РІЧЧЮ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

М. М. КОЦЕБИНСЬКОГО

Івано-Франківськ - 1989

НБ ПНУС

546824

... Він якось особливо близький до хо-
рошого, і в ньому кипить органічна гид-
ливість до поганого. В ньому тонко роз-
винена естетична чуйність до доброго,
він любить добро любов'ю художника, ві-
рить у його переможну силу, і в ньому
живе почуття громадянина, якому глибоко
і всебічно зрозуміло культурне значення,
історична вартість добра.

Максим Горький

Редакційна колегія: Базук Л.І.

Кіліченко І.М.

Пилипчук О.М.

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного інституту
ІНВ. № 746324

ШУМІК С.Г.

Член Республіканської вищої комісії
по відзначенню 125-річчя
від дня народження М.Коцюбинського

МИХАЙЛО КОЦУБІНСЬКИЙ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Тричі Українські Карпати відкривалися перед ним своїми
легендами і піснями, звичаями, що ділилися від забутих предків уже
може й тіннями, але не чорними. Листи М.Коцюбинського до родини,
до Максима Горького, до друзів та приятелів розповідають нам
про те, що гуцульська Криворівня так вичарувала поета й прозаїка,
як ніщо в світі.

Уперше Михайло Коцюбинський прибув на Гуцульщину 14 серпня
1910 року, коли вже ознайомився з піснями й казками нашого краю,
з народними оповіданнями про опришків. Повертався він з Капрі
через Неаполь, Рим, тодішню столицю Австро-Угорщини, яка 1772
року підпорядкувала собі Галичину з центром у Львові. Зі Львова
через Станіслав ходили поїзди до Ворохти, а з Ворохти до Криво-
рівні доводилося добиратися возом. Тоді підвода з Криворівні не
приїхала, й Михайло Коцюбинський ночував у ворохтянському готе-
лі, лишень другого дня добрався він через Криве Поле й Жаб'є
до прекрасного села над Черемошем, де вже були Іван Франко та
Володимир Гнатюк. Гість був тут майже два тижні. "Який оригіналь-
ний край, який незвичайний, казковий народ", - писав він, задумав-
ши наступного року надовше приїхати сюди ж, щоб написати "щось"
про гуцулів.

Вдруге на Гуцульщину прибув М.Коцюбинський 19 липня 1911
року. Поселився на правому боці Черемошу, який того літа бушу-
вав, як ніколи, бо в горах "били пловці", тобто падали сильні

домі. Здається, що священик Олексій Волянський на прохання Володимира Гнатика влаштував його в дяка Михайла Мосейчука за рікою, звідки доводилося перепливати на лівий бік села на дарабі, бо ріка позносила всі кладки й мости.

Як тільки вигодилося, надумав побувати в далеких горах. Очевидно, що їздив він на два дні в село Зелене, що під Чорного-ром. Про це засвідчують рядки з листа до Віри Коцюбинської від 24.08. 1911 року: " Їздив на два дні з попом в його далекий приход, верстов за 40, де вже і доріг даліше нема, тільки гори". Повернувшись, одразу ж став готуватися в Гринявські гори. "Завтра рано їду верхи конем, з гуцулом, до села Голов. З Голов даліше нема дороги, тільки стежки в гори...",- писав у тому ж листі. З ним згодиться їхати молодий хлопець Куровець. Їхали до Голов на конях верхи, через Ясенів.

У Головах жив тоді засланий у гори австрійськими властями дуже одержимий учитель Лука Гарматій - фольклорист і етнограф, кореспондент Володимира Гнатика. Він прибув сюди із села Могильниці, що під Тереховцем. Душа подолянина жила Гуцульщиною, як і душа його земляка Володимира Гнатика.

До Луки Михайло Коцюбинський приїхав ще з одним гуцулом Куровцем, що загинув під час першої світової війни в Албанії, коли вже не було в живих і письменника, з двома парубками-гуцулами Михайлом Танасійчуком і Петром Шекериком-Донниковим, який згодом був війтом Жаб'я, а на той час дружив з Гнатом Хоткевичем, підтримував матеріально і його, і Гуцульський театр, створений ним письменником у Красноїллі.

І Шекерик-Донників, і Танасійчук, подальша доля якого вока що невідома, перестріли письменника з провідником Куровцем у

Красноїллі. В цьому селі Олекса Довбуш 1743 року убив свого ворога - сільського багача-отамана Миколу Дідунка. Село Голова за Красноїллям. То не село, а зелений рай, за яким є тільки гори з полонинами. Не встигли й відпочити з дороги, як Михайло Коцюбинський, зачуваючи, що померла в селі мати Олексія Маротчана й там буде грушка, тобто обрядова забавка при тілі небіжки, про яку писав ще Гомер, наполіг, що мусить подивитися на цей пережиток давнини, котрий прийшов з дохристиянських часів. Організували посидіння-грушку при тілі Мароточки Петро Шекерик-Донників і Михайло Танасійчук. Те, що він побачив, було описано в повісті "Тіні забутих предків".

Другої днина провідник поїхав додому, а Лука Гарматій з гостем, озброївшись фотоапаратом, поїхали на коней і вирушили верхи на полонину Скупову. Під Коцюбинським був "червоний", як пише в своїх спогадах Лука Гарматій, гуцул-кінь. Пізніше в своїх листах додому та до Максима Горького Михайло Михайлович порівнюватиме того коня з балериною, бо кінь легко ніс його крутими пляями, понад урваща, по греготах-камінію. Два мандрівники під полониною розвели ватру й пообідали, а коні тим часом паслися.

Після перекуски Лука Гарматій і Михайло Коцюбинський знову поїхали на коней і поїхали далі, поки не дісталися до стаї Івана Янушевського, який, маючи 68 літ, ще ватагував. Письменник уперше бачив справжню полонину, справжнього ватага, справжню вурду, справжній полонинський сир-бурдз, що вудився в дилу, аби стати бронзою, бачив навколишні гори, що нагадували розбурхане море - синє-синє, аж темне. Лука Гарматій раз у раз клацав фотоапаратом, але вже в Головах, коли він взявся проявляти негативи,- плоти засвітилися.

У спогадах Шекерика-Донникова згадується син Коцюбинсько-го Юрко, майбутній герой революції та громадянської війни. Згадує, що познайомився з письменником у каб"івського лікаря Якова Певестька на обіді, тому й вирішив супроводжувати його з товаришем шкільних років до головоцького вчителя. За сина Коцюбинського він сприйняв криворівнянського хлопця Куровця, якого письменник найняв собі за провідника разом з конем. Це і внесло велику плутанину.

Петро Шекерик-Донників знав, що Михайло Коцюбинський відпочивав з сином у Криворівні, але це діялося року 1912-го. Того ж літа, 1911 року, наприкінці серпня, Михайло Коцюбинський їхав через Косів до Коломиї на станцію, звідки поїздом дістався знов до Львова, а звідси - рушив до Чернігова. Але хвороба погнала його на зиму на Капрі. Навесні Михайло Коцюбинський повернувся до родини, до Чернігова, а на початку липня 1912 року, вже із сином Юрком, він був у Ворохті, де й переночували в готелі, а з липня під дощем їхали через кривопільський перевал до Криворівні, до дядька Миколи Мосейчука, в якого письменник зупинявся вже третє і востаннє.

Цілий місяць пробули батько з сином у Криворівні. Був тут Іван Франко з синами. Однак часто самостійно ходили в гора. Набуть, що батька з сином - Коцюбинських бачив Шекерик-Донників у каб"ї, може, й у Луки Гарматія, бо вони їздили в Голова, Бистрець і... Буркут. Лука Гарматій написав у спогадах, що Михайло Коцюбинський двічі був у Буркуті. Можливо, що й почував тут у пансіонаті, який винаймала повдовіла попади Лакуста. Жаль, що на меморіальній таблиці, яку встановлено в Буркуті на будинку лісництва, не знайшлося місця для прізвища Михайла Коцюбинського

і його сина Юрка, який у роки громадянської війни уже прославив своє ім'я, а в тридцять років заплатив життям за все - його знищив сталінська машина жорстокого терору, як і його друга й швагера - чоловіка сестри, Віталія Пришаконя, одного з командирів червоного козацтва, який 1920 року теж був на Прикарпатті.

Те карпатське літо 1912 року було останнім щасливим літом для Михайла Коцюбинського. Шоразу він охоче їхав у Галичину, де виходили і його твори, і твори воїх провідних українських письменників, бо там, за Збручем, російські чорносотенці забороняли українське слово.

Михайло Коцюбинський привіз до Чернігова багатющій матеріал для майбутньої книги, та во судилося збутися його задуму. Восени він так захворів, що потрапив до київської лікарні. Тут пролежав довго, майже три місяці. Лікарі, виписуючи його додому, мабуть, знали, що дні великого письменника вже злічені. Михайло Коцюбинський помер наприкінці квітня 1913 року, коли починали цвісти сади. В останні роки його мучило безсоння, та тепер він заснув вічним сном у старовинному городі Чернігові, і тінь його пішла туди, де ходять тіні забутих предків, а нам на землі він залишив велику поему про кохання Івана й Марічки, про гора наші.

I СЕКЦІЯ

СВІТОГЛЯД І ТВОРЧІСТЬ М.М.КОЦЮБИНСЬКОГО

БУДУЛАНЕК В.М.

ТВОРЧІ ВЗАЄМИ М.КОЦЮБИНСЬКОГО З В.ГНАТКОМ

У кінці XIX – на початку XX століть Михайло Коцюбинський підтримував дружні зв'язки з І.Франком, В.Гнатком, В.Стефаником, О.Кобилянською, О.Маковесом, Б.Лепким та багатьма іншими діячами культури західноукраїнських земель.

В архіві музею письменника в Чернігові збереглося 318 листів до нього від західноукраїнських діячів культури, що свідчать про його широкі зв'язки. Та найяскравішою сторінкою цих взаємин є тісна дружба письменника з відомим вченим В.Гнатком.

В.Гнатк високо цінував М.Коцюбинського як письменника, всіляко сприяв його творчості. Він турбувався, зокрема, про видання і популяризацію творів письменника, надсилав йому літературу, пресу, наукові видання. Листування між ними тривало 15 років. Вони постійно зв'язали один одному не лише творчі плани, але й свої погляди на найважливіші події суспільно-політичного і культурного життя. Зі свого боку М.Коцюбинський розумів значення наукової та громадської діяльності В.Гнатка, захоплювався його збірниками народної творчості.

М.Коцюбинський мав певний вплив на формування політичних поглядів В.Гнатка, посилення його інтересу до прогресивної російської культури. Досить нагадати, що він у своїх листах до В.Гнатка допомагав йому правильно орієнтуватись в революційних подіях 1905–1907 рр. в Росії, повідомляв про повстання на броненосці "Потьомкін", про поширення в Чернігові революційних прок-

ламацій. Він розповідає в листах до вченого про розгортання революції, що охопило всю Росію: "Усі без різниці національності скупляють сили, щоб звалити спільного ворога". Період реакції, що настав після придушення революції, М.Коцюбинський називає "тіхими часами", коли "темні сили будуть в'язиці, бо старі переповнені".

М.Коцюбинський познайомив В.Гнатка з відомим пролетарським письменником М.Горьким. В.Гнатк надсилав Горькому на Капрі фольклорні збірники та переклади його творів українською мовою. На прохання російського письменника В.Гнатк надсилав йому також свої "Народні оповідання про опришків".

У листах до В.Гнатка М.Коцюбинський зазначав, що М.Горький дуже цікавився його працями.

Слід згадати і про роль В.Гнатка в історії створення повісті "Тіні забутих предків", ідею написання якої належить саме йому. Листування з М.Коцюбинським свідчить, що В.Гнатк від 1908 року, образно кажучи, не давав письменникові спокою, бажаючи познайомити його з життям гуцулів. Він надсилав М.Коцюбинському літературу про гуцулів, заохочував його відвідати гуцульське село Криворівню, де в літні місяці відпочивало чимало діячів української культури і де, за свідченням сучасників, "виринали чимало проєктів, які обговорювалися в тіснішому гурті, потім проводилися в життя". Пізніше В.Гнатк познайомив письменника з учителем з Гуцульщини Л.Гарматієм та його учнем П.Шекериком-Донниковим, які стали його провідниками в горах та сприяли всебічному ознайомленню М.Коцюбинського з життям горян під час перебування на Гуцульщині.

Без В.Гнатка навряд чи українська література збагатилась

би таким талановитим твором, як "Тіні забутих предків".

В 1914 році В.Гнатик надрукував у Львові окремою збіркою листи М.Коцюбинського до нього зі своєю передмовою і коментарями.

Творчі зв'язки М.Коцюбинського з В.Гнатиком - яскрава сторінка культурних взаємин Галичини з Наддніпрянщиною кінця XIX - початку XX століть.

БОНДАРЕНКО В.Т.

ЕСТЕТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПІСНІ В ТВОРАХ М.М.КОЦУБІНСЬКОГО

Як джерело живить молоді паростки, так і народна творчість збагачує літературу. Високо цінував її видатний український письменник М.М.Коцюбинський. Він дбайливо відбирав кращі зразки фольклору, емоційно забарвлюючи ними свої твори.

Пісня, як одне з найкращих надбань нашого народу, знайшла своє широке застосування в творчості письменника. Так, в оповіданні "На крилах пісні" М.Коцюбинський передає почуття, які викликала у нього українська пісня, почута в чужих краях: "Не знаю, чи то з усіма таке діється, чи то лише зі мною, спраглим усього рідного, тепер далекого від мене, але звуки пісні, що торкалися мого вуха, лягали перед очима фарбами, малювали мені з дивною яскравістю цілі образи. Я перелітав на крилах пісні в давно минуле, я жив у минулому, я бачив, чув, з тріпотанням сердечним відчував смуток, радість та всі перипетії тих почувань...".

М.Коцюбинський використовує народну пісню як засіб ідейно-образного, художньо-емоційного відображення дійсності в авторській мові, в мові персонажів, у побудові діалогів тощо.

H

Пісні, до яких звертається письменник, пов'язані з почуттями героїв, їх портретною характеристикою, діяльністю, думками, сподіваннями, створюють місцевий колорит і викликають емоційний відгук. Так, в оповіданні "На віру" для передачі внутрішнього стану героя письменник вдається до пісні, яку виконує щасливий і радісний Гнат: "Ой з-за гори буйний вітер віє,

Там удівонька та прелюбна сів".

А у повісті "Тіні забутих предків" коломийка, які свідчать про поетичну обдарованість гупулів, стали влучною формою для передачі краси опілювання закоханих, емоційного вияву радості, задоволення під впливом природи, що пробуджується, для передачі спогадів, підкреслення місцевого колориту:

Ой прибігла з полонини	Ізгадай мені, мій миленький,
Білая овечка -	Два рази на днину.
Люблю тебе, файна любка,	А я тебе ізгадав
Та й твої словечка	Сім раз на годину.

В М.Коцюбинського пісня виступала і як засіб створення гумористичного ефекту при характеристиці зовнішнього вигляду персонажів: В нього плечі - як у баби,

В нього очі - як у жаби -

В нього вуса - як у рака,

Сам недобрий, як собака,

Ше й без верхньої губи,

Як цідує, видно зуби! /"На віру"/.

Формою вияву взаємин отамана з чумаками у творі "На крилах пісні" є рядки з чумацьких пісень:

"Пора! Пора рушати!

Гей ви, хлопці, ви, добрі молодці.

Уставайте, вози макте,
Вози макте, ярма наришайте,
Сиві воли запрягайте..."

Пісня допомогла письменникові у повісті "Для загального добра" емоційно передати вузьке коло інтересів персонажа:

Коли б мені зранку
Горілочки склинку...-
Тютюну та лопьку,
Дівчину моргульку...

Як справжній інтернаціоналіст, М.Коцюбинський вивчав фольклор не лише свого краю, а й інших народів і майстерно використовував його у творах "На камені", "В путях шайтана", "Під мінаретами".

Народна пісня підсилює емоційність творів письменника і при цьому сприяє естетичному вихованню читача.

ДОСЬТРОВСЬКА С.В., КІЛІЦЬКО О.І.

МІХАЙЛО КОЦУБІНСЬКИЙ ПРО ОСВІТУ Й ВИХОВАННЯ

В юності М.Коцюбинський мріяв про освітянську діяльність, цікавився прогресивними методами навчання і виховання, хоча учителювати йому довелося недовго. Низка творів письменника присвячена естетичному осмисленню проблем дитинства, етико-педагогічним дослідженням тих факторів, що сприяють формуванню людської особистості, трудовому її вихованню /"Дядько і тітка", "Подарунок на іменини", "Цілов"яз", "Харитя", "Маленький грішник"/.

У своїй творчості М.Коцюбинський підійшов до розуміння морального виховання, як основного у формуванні особистості, знач-

ну увагу звернув на такі його складові частини, як виховання громадянина, патріота, відданого інтересам народу, гуманіста. Хоча письменник й не вживає слово "інтернаціоналіст", він вважає, що дружба народів є неодмінною умовою і могутнім фактором вселюдського прогресу. В ході бесід про життя і діяльність М.Коцюбинського слід познайомити учнів з такими фактами його біографії, як дружба письменника з О.М.Горьким, громадськими діячами, представниками культури різних національностей.

Можливо більше інших має педагогічне спрямування раннє оповідання "Андрій Соловейко або вченіє світ, а невченіє тьма", яке належним чином не оцінено в контексті гуманістичних концепцій виховання М.Коцюбинського.

Впевненість в тому, що добри почало в людині перемагає, якщо одержить підтримку середовища, привело письменника до художнього осмислення цікавого феномену: як під впливом належного виховання і освіти знан-людій стає на чесний шлях служіння своєму народові. Він детально аналізує фактори, що сприяють формуванню людини чесною, правдивою, доброю, благородною. Совість, висока духовність, прагнення принести громаді якнайбільшої користі характеризують Андрія Соловейка - вчителя, що завдяки умілому вихованню колишнього студента Семена Жука знаходить своє покликання сіяча освіти, просвітителя.

Наскрізною в оповіданні є думка про важливість виховання добротою, сердечністю, увагою до потреб дитинства. Особливий наголос робиться на сімейному вихованні, ролі батьків, вихователів у формуванні характеру, поведінки, життєвої позиції малюків. Окремі місця оповідання М.Коцюбинського нагадують фрагменти педагогічного трактату. Письменник малює картину важкого

сирітського життя Андрія Соловейка, що залишався чужим у сім'ї своїх вихователів, жорстокість і повоу яких вичавили з дитячої душі все хороше, залишивши місце одній ненависті.

Розглядаючи обставини життя хлопчика в Харитона й Уляни Шакул, автор естетично осмислює психолого-педагогічні аспекти формування особистості в умовах, що приводять до моральної знеродженості, породжуючи в юному серці злість, зраштов роблять з підлітка злодія, якого громада проганяє з села.

Одним з перших в українській літературі М.Коцюбинський художньо досліджує життя дітей з вулиці, мотивуючи виникнення соціальної проблеми дитячої бездоглядності передусім байдужістю батьків до виховання підростаючого покоління. Гаврилко і Марійка /оповідання "Маленький грішник"/ - діти з досить забезпеченої сім'ї, шматок хліба для них не є життєвою проблемою, але позбавлені моральних орієнтирів, які мусила б дати сім'я вони використовують бідного Дмитрика для задоволення своїх негідних потреб. Батьки цих дітей навіть не звертають уваги, що в хаті ночує незнайомий хлопчик. Згадані діти не здатні на глибокі почуття, ігри їх позначені жорстокістю, що особливо виявляється в історії з дідом-жебракком. Педагогічний аспект оповідання "Маленький грішник" цілком виразний. Мати Дмитрика, знаходячись на самому соціальному дні, все ж прищепила синові тверді моральні переконання. Смерть матері околихнула його до глибини серця, і, зворушений, змучений сумлінням, що не вберіг її, Дмитрик постановляє кити чесно, заробляти на хліб працею, не водитися з такими розбещеними вулицев дітьми, як Гаврилко, Марійка.

Увага М.Коцюбинського до питань освіти та виховання знайшла своє відображення і в створенні науково-популярної літерату-

ри для дітей /"Нюрнберзьке яйце"/ яка в дожовтневий час розвивалася на Україні повільно.

ГАЙДУЧОК М.І.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ЯК ХУДОЖНІЙ ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ В ТВОРАХ М.М.КОЦУБІНСЬКОГО

У багатобарвній палітрі видатного художника слова М.М.Коцюбинського серед розмаїття художніх засобів зображення дійсності знаходимо чимало персоніфікацій, які свідчать, що проблема взаємодії людини і природи займає одне з провідних місць у системі етичних та філософських поглядів письменника.

У творах М.М.Коцюбинського найчастіше зустрічаються персоніфіковані образи моря, землі, сонця, а також предметів, речей, явищ природи тощо.

Море в оповіданнях "Сон", "На острові", "В путях шайтана" - жива істота: воно сердиться, дихає, сміється, "воно занурило голову в блакитний туман і розпустило павиний хвіст під самі скелі". Завдяки метафорам та метафоризованим порівнянням досягається ефект олюднення: "Нарешті дихнуло море"; "воно вже збудилось, здригнулось, загодубіло, дзвіяко стука в порожні боки човнів". "Море гріпалось тихо в сітці якоревих бліків"; "лягло долі погідне море і зітхало крізь сон". "Море спало. Повітря спало. Та от повітря прокинулось, дихнуло, вігнуло й торкнулось сонного моря". "Бліде втомлене море ліняво хлопало в берег".

Дієслівні метафори сприяють створенню слухових та дотикових врезень. Основою метафоризованих порівнянь становлять асоціації

з поведінкою людини та інших живих істот: "Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, присався до нього, наче хоче спинитись"; "човен перебирав лапками весел, наче мурашки по скатертині".

Море не просто тло, на якому відбуваються події чи розкривається психологічний стан людини, а головний персонаж.

Оригінальні, свіжі, глибоко емоційні, психологічні метафори розкривають образ землі: "Маланка пішла на поле. Припала вухом до безбережної ниви, як чайка грудьми до моря, і одуха, як стика лущиться зерно з перестиглого колоса, м'яко капа на землю, як плаче нива золотистими сльозами". "Земля повечеряла сонцем і облягалася на ніч". "Співає Маланці колос, сміється лука раними росами, дзвоном коси, кличуть городи синім сочистим листом, тучна земля диха на неї тешом, як колись мамині груди". "А тут сама земля подає голос".

Земля у Коцюбинського – жива істота, вона радіє, співає, обдаровує людей скарбами, але може бути холодною і німою. "Важким холодним сном за хатою спада земля, а високо над нею трінались зорі, наче в небесному акваріумі грали золоті рибки". "Пестила мрію про землю, а земля встала проти неї, ворожа, жорстока, збунтувалася і втекла з рук. Як марево поманила і як марево цезла. Лежить холодна і ссе тепер кров...".

Глибоко персоналізовані у творах М.М.Коцюбинського і образи сонця, неба, вітру: "Жадна земля випила за літо сонце і воно стало бліде анемічне". "А земля мусила вмирати од голоду й спраги, бо чаша сонця стала порожня". "Сонце встало таке веселе, сміялось вікна, стіни і навіть постіль, де спав, Аркадій Петрович".

У новелі "Інтермеццо" сонце – один з головних персонажів. "На небі сонце – серед них я". Вся природа тут жива, одухотворена. "І повні очі сяйва сонця, бо конна стеблина бере від нього й назад вертає відбитий від себе блиск".

З великою майстерністю змальовані персоналізовані образи неба, вітру, дерев і квітів. "Ще далі – лише неба стало суворим, його уста дихнули холодом"; "в тихій задумі зашмер в кімнатах присмерк". "Вітер розбива собі груди і стогне". "Молоді липи пла роздяглись й стояли голі". "Долина дивилася з-поміж дерев по-мугнілим оком".

У всій своїй творчості письменник проносить думку про те, що людина – частка природи. М.Коцюбинський пропонує гармонію, розумну взаємодію людини з природою, бо споживацьке ставлення до природи, нехтування її законів призводить до моральної деградації особистості.

Письменник відстоював ідею життєдайної сили природи, закликав берегти і примножувати її багатства. Заповіт великого українського мислителя сьогодні має не тільки художнє, а й важливе значення.

ІВАСИШИН Н.М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ В Оповіданні П.КОЗЛАНЬКА "СІЛЬСЬКА ПОВЗІЯ" ТА Оповідання М.КОЦУБІНСЬКОГО "ЩО ЗАПИСАНО В КНИГУ ЖИТТЯ"

Уже в ранніх літературних спробах П.Козланька виразно проступає один із важливих чинників художності – психологічна домінанта. На основі глибокого засвоєння досвіду своїх попередників – О.Кобилянської, М.Коцюбинського, Марка Черемшини, Леся Мартовича.

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного інституту
№ 546824

які, за визначеннями І.Франка, "головну увагу творчості поклали на психологію, головною метою штуки зробили: розбудження в душі читача певного настрою способами, що подають новочасні студії психології і так званої психофізики", письменник продовжує розвивати реалістичні традиції психологічного зображення людських характерів, концентруючи увагу на відтворенні душевного стану героя, його почуттів, настроїв, роздумів.

У своєрідних психологічних студіях П.Козланюка та М.Коцюбинського знаходить глибоке відбиття тема безпросвітньої нужди селянства. Слід зауважити, що художня реалізація теми кожним письменником здійснюється по-своєму.

Зміст оповідання "Сільська поезія" П.Козланюка вичерпується одним епізодом – сім'я селянина Івана стоїть впритул перед дилемою злиднення киття або смерті. Чорні нестатки, голод, важкі удари долі переслідують цю родину: помирає молода дружина, залишивши на чоловікові руки дітей-сиріт та стару матір, в душі якої ледь-ледь жевріють останні проблиски життя. Ще одна смерть може привести сім'ю до цілковитого розорення. Ті соціальні умови, в яких живуть герої оповідання М.Коцюбинського "Що записано в книгу життя", такі страшні, нестерпні, що не дають можливості трудящій людині ні кити, ні вмерти. Увага письменника зосереджена на образі матері, забутої смертю і людьми. В ньому розкривається трагічна постать селянки, яка мусить переконувати сина прискорити її смерть.

Події обох творів розгортаються з нагнітанням трагізму. Композиція, сюжет, вся система художніх засобів підпорядкована вкрай лаконічному, проте яскравому розкриттю внутрішнього світу героїв. Як М.Коцюбинський, так і П.Козланюк звертається до ді-

логічної форми викладу матеріалу, яка становить вузловий момент розвитку фабули оповідання.

Приклетно, що П.Козланюку і М.Коцюбинському імпує відтворення руху душі персонажів якраз у момент найбільшого збудження їхньої психіки, оскільки саме в максимальній загостреності сюжету закономірно розкривається характер героя, його глибокопотаємні думки. Мозок і серце Івана пекли думки, швидкіля вяти гроші на похорон матері, а маму турбує одне: опось смертю не привести синову сім'ю до загибелі.

Відобразаючи героїв у тяжких випробуваннях, М.Коцюбинський піддає глибокому аналізу їх духовний світ, суттєву роль в якому відіграє внутрішня мова. Потоп не дуже щедрий на слова, "нужда давно замкнула йому уста і промовляла тільки у серці". Перед нами постає людина вкрай цинічна, безсердечна. Відвести маму на смерть чи гнїти на поле – для Потапа однаковісінько. Тому при змалюванні думок Потапа письменник ані підганяв його в шуканні істини, ані нав'язував герою те, що суперечило б його природі. Духовна деградація Потапа підкреслена не тим фактом, що пережита подія не тільки не змінила, а й не зачіпила його душі.

Величність образу матері в творах Петра Козланюка і Михайла Коцюбинського в тому, що трагічна доля жінки-біднячки не позбавляє їх в обох випадках людського почуття – глибокої і широї любові до рідної дитини, якій вони готові віддати найдорожче. Ця свята материнська любов вище всього. В оповіданні П.Козланюка мати змажується на похорон без попа, а в оповіданні М.Коцюбинського мати переконує сина в тому, що потрібно прискорити її смерть. Моральна сила материнства в цих творах досягає величного трагічно-ліричного пафосу.

КІЛІЧЕНКО Л.М.

ПОЕЗІЯ М.КОЦЮБИНСЬКОГО "НАША ХАТКА" І "ВАРІАЦІЇ..."

М.РИЛЬСЬКОГО

М.Коцюбинський дебютував у літературі віршем "Наша хатка" /1890/. Спостережливі педагоги і вихователі давно помітили, що перші дитячі малюнки майже завжди зображають дім, схожий на той, де живуть або той, де хотіли б жити. Малює, перші їхні будівлі на піску, з кубачків дахом хатки. Отже, хатка цілком природний, відповідний дитячій фантазії "персонаж". В основі сюжетопобудови вірша М.Коцюбинського гра, що є однією з продуктивних і популярних тем літератури для найменших.

Всяка гра передбачає елементи розважальності. У вірші М.Коцюбинського будівництво іграшкової хати – захоплююча, цікава праця в ім'я благородної мети, тому маленькі архітектори добувають їхню будівлю була світлою, веселою, сонячною. Так уже в першому друкованому творі письменника появилася не лише яскрава гама кольорів, але і обрив сонця, без якого не обходиться майже жодний його твір.

У вірші утверджується діяльність на користь народу, звучать гуманістичні ідеї /"Та хто посієм за садом у полі, Щоб хліба вродило голодним доволі"/. Все в поезії естетично доцільне, дає відчуття щастя, внутрішнього комфорту. Здоровий "практицизм" яких будівельників значно мірою викликаний духовними потребами опікування з народними співцями: низькі пороги хатини мають приваблювати дідусів убогих – оберегів історичної пам'яті /"Щоб в хату вступаючи, на лаві сідали, Про дива колишні нам думку опівали"/.

Талановиту ідейно-художню інтерпретацію вірша М.Коцюбинського-

го зробив М.Рильський. У вірші Великої Вітчизняної війни, коли постова муза була настроєна на патріотичні мотиви, коли усе, навіть найменше у житті і культурі народу було дорогим і переростало в символ, згадався йому вірш юнацького далекого дитинства – "Наша хатка" М.Коцюбинського. Образ хатини набув поетичного узагальнення Батьківщини. "Варіації на поезію Коцюбинського "Наша хатка" М.Рильського розвивають тему за законами художнього паралелізму. Відібрані три строфи вірша М.Коцюбинського переосмислюються таким чином, щоб у них пролунала оцінка поетичного слова видатного українського письменника /"Так нашим малютам колись говорив ти, Так в осінь пилочку живав їх і грів ти", "Ти весь у тім слові зворушливо – простім,-"/, яке сприйняли нащадки як напутнє слово, що допомагає у боротьбі за краще майбутнє. /"...засіяли всі наші хатини", "стали орлами вчорашні голодні"/.

В останніх двох строфах вірша М.Рильського, в яких образ хатки асоціюється з Вітчизною уже прийомом відкритого тексту /"Та впала на хатку диха громовиця"/, вдало використовуються опорні слова поезії М.Коцюбинського "Наша хатка" /"пороги", "жито на полі", "мов золото, сонце"/ та інших, прозових творів, які вводяться в текст у деяко відомінішій формі /"за яблуні цвіт і за предківські тіні"/.

Поезія М.Рильського за своїми особливостями – побудовою, фактурою, основним мотивом, зрештою і фіналом близька до так званих тем з варіаціями, що поширені частіше в музиці, ніж у красномовстві. Незаплановано тут увиразаються і поетизується сам обрив пісні /в М.Коцюбинського цього немає/ – високої, всемогутньої, що дзвенить про колишнє і кличе у майбутнє. У фіналі нового відтинку порівняно з віршем "Наша хатка" набуває обрив сонця, який переростає у символ перемоги, визволення Батьківщини.

І вірш М.Коцюбинського, і "Варіації..." М.Рильського написані чотиростопним амфібрахієм /ноб не порушити ритму, М.Рильський навіть відмовляється від літературного неологізму у слові "присягу" / завдяки чому виникає неповторна єдність оригіналу з переспівом.

КОЦЮБИНСЬКА Н.І.
ШВЕХТЕР Н.І.

МАЛИМ КНИГОЛЮБИМ

Дочка М.Коцюбинського Ірина залишила цікаві спогади про ту велику роль, яку надавав її батько вихованню дітей засобами художнього слова: "Тато не тільки писав для нас казки, а й старанно підбирав дитячу літературу. Пригадую, з яким захопленням читав він нам "Абу-Касимові каші" або "Лиса Макиту" Івана Франка з прекрасними ілюстраціями М.Домітенського, зробленими пером, надрукованими в журналі "Дзвінок". Баянки Леоніда Глібова ми пачали напам'ять... Особливо ми любля вірші тата "Вечір" і "Наша хатка..."

Згадані вірші М.Коцюбинського, на жаль, мало відомі дітям. Більшість читачів не знають навіть, що видатний прозаїк написав гарні дитячі поезії, типологічно близькі до дитячої поезії І.Франка, П.Грабовського, Л.Глібова. Вони глибоко ліричні, пісенні, образність їхня взята з дитячого середовища, навколишньої дійсності. Близькими дітям є образи природи: сонце, зорі, вітер, калина, бузок, пестливі форми слів /матінка, сестричка, бабуся, пташенятко та ін./.

Якщо вірші "Наша хатка" і "Вечір" ніколи окремих книжечками не виходили, /що глибоко несправедливо, бо це справді поезія високої проби/, то цього не скажемо про інші твори письменника. Так, віршована казка "Завидний брат", починаючи з 70-их років нашого століття, виходила декілька разів, загальним тиражем два мільйони. Раніше цю казку не надавали через спрощене розуміння "педагогічності", виховного значення творів для дітей. Казка

"Завидний брат" в наші дні виходять під назвою "Брати-місяці", добре ілюстрована, про що не міг навіть мріяти її автор. Особливо художньо виразними є ілюстрації Юлія Криги.

Прозові казки М.Коцюбинського, а їх нього п'ять, вперше побачили світ уже після смерті письменника. Найчастіше публікуються казочки "Про двох іванків", "Дві кізочки", які стали хрестоматійними. Особливо талановито проілюстровані згадані твори художником В.Голозубовим.

М.Коцюбинський думав про дітей. Працюючи деякий час у школі, він переконався, що без добрих підручників, близького і зрозумілого художнього слова неможливо виховати всебічно розвинутої особистості. Можливо, через те і валися за написання художніх творів і нарисів. Він став одним із перших творців науково-популярної літератури на Україні /"Паризьке яйце"/.

Особливо популярними серед дитячого і дорослого читача стали оповідання "Харити", "Маленький грішник", "Ялинка". Діти в оповіданнях М.Коцюбинського показані в різних життєвих ситуаціях, кожна з яких потребує виділення значних внутрішніх сил, характеру. Сьогодні особливо привабливі у згаданих творах те, що маленькі герої виходять переможцями і над собою, і над обставинами, зворушують їхня любов до батьків, до того ж діяльна любов.

Плідною є в радянській дитячій літературі традиція, за якою відбирають для дітей уривки з творів, адресованих дорослим. Видавництво "Веселка" опублікувало уривок із повісті М.Коцюбинського "Тіні забутих предків" окремою книжечкою під назвою "Іванко і Чугаєстир".

Малі книжечки, які не володіють українською мовою, можуть прочитати твори М.Коцюбинського в перекладах російською мовою Р.Заславського, О.Деліча, О.Островського, А.Делєва, І.Дорбі.

ЛІСЕНКО Н.В.

ТВОРИ М.КОЦЮБИНСЬКОГО ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ УМІЩЕНЬ У
СТАРЕМХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ранні твори М.Коцюбинського започаткували тему дитинства у творчості письменника, що стало видатним ланком в українській літературі. Паралельно із вивченням села, мови та фольклору він на конкретних прикладах багатоманітного життя дітей з народу відображав класові стосунки у суспільстві, соціальну нерівність, формування особистості дитини в конкретному середовищі через вплив обставин життя, побуту, звичаїв - ось кредо М.Коцюбинського.

У різких контрастах образів дітей бідних і багатих - діти бідних змальовуються як носії чесності, справедливості, працьовитості, душевної щедрості та доброти. Сьогодні уяву дітей дошкільного віку наповняють герої оповідань "Ларитя", "Ялинка", "Івасик та Тарасик" та інші.

У педагогічному процесі сучасного дошкільного закладу чільне місце посідає морально-етична бесіда як заняття, основним змістом якого є розмова з дітьми на моральну тему. В зв'язку з цим для обговорення в етичних бесідах важливо використовувати твори М.Коцюбинського проблемного характеру: про дітей, які мріють про хороші вчинки, але не помічають значення виконання моральних пори у повсякденному житті/"Десять робітників", "Чого ж вони зраділи"/; про негативні вчинки, які викликають осуд, прагнення боротися з недоліками /п'ять казочок М.Коцюбинського, в т.ч. "Про двох цапків", "Дві кізочки", "Івасик та Тарасик"/;

про кравду, яку творять жадібні, підступні, жорстокі люди, що заслуговує глибокого осмислення дітьми через ознайомлення з персоналізованими образами /"Завидючий брат"/.

Більшість творів М.Коцюбинського для дітей вийшли за межі описових щодо побуту, звичаїв, природи тощо. Вони розглядаються сьогодні як енциклопедія дитячої душі: письменник залишає решки життєвих ситуацій і змальовує глибокий внутрішній світ своїх персонажів. Така психологізація образів надає певні вигоди до змісту та методичні організації етичних бесід за творами Коцюбинського.

I. Вимоги до змісту:

- тема і зміст повинні бути прозрозумілими дошкільнятам, пов'язані з навколишнім світом, власним досвідом дітей, а кількість факторів, що аналізуються, не повинна бути надмірно великою;
- проблемність, наявність переконливих висновків та чітких проявів поведінки.

II. Вимоги до організації:

- створення доброзичливої атмосфери, емоційне проведення бесіди;
- активна участь усіх дітей;
- організація ситуацій для практичного застосування знань;
- правильна побудова етичної бесіди її чітка структура /початок, основна частина, закінчення/. Головну увагу в основній частині доцільно приділити запитанням проблемного характеру, які з'ясувають моральний зміст вчинків героїв /"Про двох цапків", "Дві кізочки", "Івасик та Тарасик"/; визначають мотиви, причини вчинків /"Чого ж вони зраділи"/; сприяють усвідомленню почуттів героїв, що здійснили ті чи інші вчинки /"Десять робітників"/.

Твори М. Коцюбинського дитячої тематики заслуговують на глибоке осмислення і більш широке впровадження в програму сучасного дитячого оадка. Адже життєва мудрість, ідейна сила та поетична краса багатьох з них завжди привертатимуть до себе увагу дорослих читачів.

МАТІЙСЬКИЙ В. Г.

М. КОЦЮБІНСЬКИЙ І ФРАНЦУЗЬКІ ПИСЬМЕННИКИ

Місце, до якого займає М. Коцюбинський у духовній о арбонці українського народу, завойоване ним шляхом невтомної праці над удосконаленням своєї творчої майстерності.

У листі від 15 січня 1906 р. до М. Мочульського письменник зізнавався, що він "в молодих літах захоплювався... Меконіром, Б. Л'юго, а відтак Золи і Мопассаном, хоч взагалі читав дуже багато". Про це ж писав він 1903 р. у своїй автобіографії до шевченківства "Рік", зазначаючи, що на вироблення його літературного смаку мали вплив найбільше європейські письменники, а серед них - Б. Зола. Називаючи французьких письменників, М. Коцюбинський розумів, що вони належали до різних літературних течій і стояли іноді на суперечливих ідейно-естетичних позиціях. Проте український новеліст ніколи не відмовлявся від досягнень письменницької техніки своїх попередників і сучасників.

Таким чином, у період наполегливого шукання і вироблення своєї власної письменницької манери М. Коцюбинський творчо синтезував усе позитивне з добробку світової культури, вносячи в українське красне письменство своє оригінальне світосприйняття

і неповторний стиль.

Захоплення М. Коцюбинського високою художньою майстерністю великих французьких письменників-гуманістів, а надто Мопассаном, послужило своєрідним поштовхом до втілення винощуваного від давня творчого задуму - написати оповідання "В путях шайтана". 13 січня 1898 р. письменник писав до своєї дружини: "Вчора стрічав Новий рік з Мопассаном. Читав "На воді". Яка це гарна, чарувача річ, скільки в ній поезії, гнучкої думки, блискучих місць і фарб! Чудова річ, варто перечитати".

Типологічне зіставлення твору Мопассана "На воді" та новели М. Коцюбинського "В путях шайтана" овідчить про певну композиційну близькість архітектоніки творів, де перегукується окремі сюжетні паралелі. Проте твір М. Коцюбинського - самостійний твір, написаний на реаліях кримсько-татарського життя, а отже не має нічого спільного з мопассанівським сюжетом. А все ж обох митців єднують окремі художні прийоми у змалюванні пейзажів. Використовуючи контрастне протиставлення полярно яскравих барв і звуків, що несуть у собі символічне смислове навантаження, прозаїки у незвичайно поетичній манері прагнуть розкрити в усій повноті суперечливий внутрішній стан своїх героїв. Названа новела М. Коцюбинського була певною схожанкою у творчості письменника, що згодом допомогла створити великі художні полотна /"Фата моргане"/ "З сільських настроїв" /"Тіні забутих предків"/, написані у тому ж лірико-психологічному ключі.

Миро захоплюючись своєрідною натуралістичною манерою письма Мопассана, Коцюбинський, однак, намагався дотримуватися засад реалізму у своїй творчості. Усвідомлюючи окремі негативні сторони деяких творів Мопассана, український митець, якого передусім

цікавила розробка психологічних тем, щоав 7 лютого 1898 р. до друку: " Колись таки почну, - тільки не біжю, що я піду далі реалізму, далі Мопассана. Як-не-як, а мені здобся, що я маю здоровий смак і знаю межі реалізму".

Не менш важливою для розуміння оригінальної творчої спадщини М.Коцюбинського є й його ставлення до окремих романів Б.Золи /"Турд", "Пастка"/, як і до його гучної та однозначної громадянської позиції у відомій "справі Дрейфуса", що в кінці XIX ст. схилювала все прогресивне людство. Безперечно, у творчості Б.Золи та М.Коцюбинського є спільні елементи, хоч за творчим методом вони значно відрізняються. Ця спільність ґрунтувалась на прогресивності їхнього світогляду та розумінні необхідності трактування соціальних проблем у літературі. М.Коцюбинський ненавче ввібрав у себе й розвинув кращі здобутки різних письменників світу, але залишився самим собою.

МАСТІН Н.В.

М.КОЦУБІНСЬКИЙ У ТВОРЧІЙ ЛАБОРАТОРІЇ ІРИСИ ВІЛЬДЕ

Говорючи сьогодні про творчу спадщину "великого сонцеклонника", хотілося б сказати і про вплив його традицій на формування творчої манери І.Вільде - письменниці, що належить до когорти радянських новелістів, вихованих на творчості М.Коцюбинського, В.Стефаника, О.Кобилянської.

М.Коцюбинський - один із тих митців, що започаткували в українській літературі психологічну новелу. Новелу, основою якою є подія, що відбувається не зовні, а в душі людини, "внутрішні,

душевні конфлікти та катастрофи". /І.Френко/.

Ім'я І.Вільде займає гідне місце серед продовжувачів творчих традицій М.Коцюбинського. Пам'ятаючи, що найбільш відчутний вплив на формування І.Вільде як письменниці мали О.Кобилянська та М.Яцків, слід врахувати і те, що значну роль в становленні її творчої манери зіграла новелістична школа М.Коцюбинського та В.Стефаника. І.Вільде, безумовно, була знайома із творчістю М.Коцюбинського, глибоко шанувала і вчилася в нього. Саме в новелістиці М.Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Михайла Яцківа черпала вона майстерність віддзеркалювати "цілий світ у краплі води".

Все раннім оповіданням та новелам Іриши Вільде/"Щастя", "Ти", "Маленька господиня великого дому", "Не можу", "Дух часу"/ властиві жудящі риси, які так високо цінував у новелістиці М.Коцюбинський: лаконізм вислову, яскраві деталі-образи, вміння одним словом-реченням повністю схарактеризувати людину, багатство мови, вміння через мову героя відбивати всю його психіку, інтелект. І хоч проблематика "зачарованого кола" жіночого щастя виступає в ранніх творах дещо обмеженою і віддаленою від подію свого часу, проте спочатку неспішно, а далі все виразніше входять у творчість І.Вільде ознаки доби. Письменниці вчиться у кращих представників українського письменництва /зокрема і в Коцюбинського/ вміння "оставати вірити до кінця".

Спільне в творчості І.Вільде та М.Коцюбинського і те, що обидвоє звертались до тематики життя інтелігенції, показуючи "тугу за потребою краси, що живе в людських душах" /М.Коцюбинський, "Сон"/.

М.Коцюбинського та І.Вільде єднає також і оптимістичне на-

32
 чало в творчості, віра у високі можливості людини.

МЕЛЕНЧУК А.Ф.

М.М.КОЦЮБИНСЬКИЙ І Г.М.ХОТКЕВИЧ

Наукова біографія класика української літератури М.М.Коцюбинського досі не написана. Власне, не написана жодна біографія. Хоча в цьому напрямку зроблено немало, є ще низка питань і зв'язаних із ними подробиць життєпису М.Коцюбинського, які недостатньо з'ясовані. До них належить і питання про стоючих М.Коцюбинського і Г.Хоткевича.

Обидва письменники на творчий шлях вступили в кінці XIX - початку XX ст. Але Г.Хоткевич на 13 років молодший від М.Коцюбинського і, природно, писати почав трохи пізніше.

У другій половині 80-х - першій половині 90-х років вислідок суспільного піднесення посилювся інтерес письменників до іноземницької теми. Використовуючи багаті життєві опосередження і спираючись на досвід кращих вітчизняних письменників, Коцюбинський створив реалістичні образи татар, молдаван та ін. /"В пугах шейтана", "На камені", "Під мінаретами"/.

Г.Хоткевич розпочав свою творчість з оповідання "Грузинка" /1897/, і хоч було воно недовершене, але вже натякало на письменницьке ім'я. Цікаві ідейно-естетичні пошуки здійснені в оповіданні з киргизького життя "Добром усе переселили". Згадані оповідання свідчать про художній інтерес обох письменників до життя, психології, побуту інших народів, що сприймається як форма інтернаціонального гуманізму.

У 1903 році М.Коцюбинській і Г.Хоткевич познайомилися особисто / про це свідчить і фотознімок, що стало хрестоматійним/ на відкритті пам'ятника І.П.Котляревському в Полтаві. Між ними зав'язало листування. Епістолярій М.Коцюбинського до Г.Хоткевича зберігається у відділі рукописів інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР /фонд 36, 62/.

Революція 1905-1907 рр. охопила серця прогресивних письменників. М.Коцюбинський пише низку високохудожніх творів на цю тему. Знайомство з працями Маркса, Енгельса, Леніна дало йому можливість правильно оцінити окладні події 1905 р. в листах і художніх творах. Найбільш повно ця тема розкрита у повісті "Фата моргана".

Г.Хоткевич під враженнями революційних подій пише низку драм, оповідань, нарисів уже на кордоні, куди він змушений був емігрувати за участь у революції 1905-1907 рр. /з-поміж них драми "Лихоліття", "На залізниці", "Вони", оповідання "Голодовка", "У свободній країні", "Так мусило бути"/. Пізніше він напише "Спогади з революції 1905 року".

М.Коцюбинський знав і шанував Г.Хоткевича як бандуриста. У листі від 6.09.1906 р. до В.Гнатюка зазначає: "... як на Вас вплинула Криворівня, чи Ви там співали під бандуру Хоткевича?.."

М.Коцюбинський і Г.Хоткевич були ширими друзями і палкими прихильниками І.Я.Франка. Особливо ця прихильність виявилась, коли І.Франко захворів. М.Коцюбинський у листі до В.Гнатюка від 12.01. 1907 р. писав: "...здається, Франко заслужив на те, щоб ним більше цікавились: можна б щодня подавати звістки про стан його здоров'я. Адже Франків у нас не густо!..".

Великою турботою про долю поета проінята і стаття Г.Хоткевича "Доктор Франко безнадійно хворий" та стаття-звернення "На

пам"ять Іванові Франкові", що звучала гнізми обшуківаченням і польським буржуазно-шляхетським колом, і українській буржуазно-клерикальній націоналістичній реакції, які галимували справу спорудження пам"ятника Франкові у Львові. "Франко не тільки революціонер, і не тільки поет, і не тільки слов"яник. Тому перед цією мужньою постановою мусять згаснути різні поглядів і національний розділ...".

Своєрідність і схожість особливо позначилися на творах Коцюбинського і Хоткевича гуцульської тематики. П.М.Гнатюк - прогресивний громадянський діяч, фольклорист і етнолог - високо оцінював їх. В.Гнатюк постійно турбувався про популяризацію творів М.Коцюбинського в Галичині, а також надсилав йому різноманітні галицькі видання, періодаку, фольклорні збірники, цікавилися творчими планами письменника. Особливо велика роль В.Гнатюка в історії створення твору М.Коцюбинського "Тіні забутих предків", бо йому належить ідея написання цього твору. Він же надає значну допомогу і Г.Хоткевичу при написанні збірки "Гірські акварелі", циклу "Гуцульські образки" та повісті "Камінна душа".

Твори М.Коцюбинського і Г.Хоткевича - урочиста пісня кресі Гуцульщини та її народів.

ОБОДЯНСКА Л.Н.

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ПОВІСТІ М.КОЦУБІНСЬКОГО

"ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ" ТА РОМАНІ С. ПУШКИ

"СТРАЖ-ГОРА"

Кожний період розвитку літератури характеризується не лише підвищеним інтересом до якихось тем, проблем, але й до певних

способів мислення. Почесне місце в цьому плані належить фольклору.

Так, М.Коцюбинський, працюючи над повістю "Тіні забутих предків", прагнув всебічно розглянути проблеми гуцульського життя; для цього він вивчив цілу низку етнографічних матеріалів, які допомогли йому відтворити специфіку світосприймання гуцулів, спосіб їхнього життя. Гуцульський край постає перед читачем як казкова країна, населена фантастичними добрями й злими силами. Все це дало можливість зобразити побут гуцулів, їх спосіб мислення.

На романній постині рубежу 70-80 років вплив народної творчості не змінився, окрім - невпака. Нова хвиля інтересу до фольклору - свідчення загостреного у нашого сучасника пошуктя зв"язку з народом, з його багатотікововою культурою, історією. Свідченнями того, як з допомогою фольклорно-ліричного способу осмислюється історичний етап у житті західноукраїнського селянина, є трилогія Р.Федоріна /"Кам"яне Поле", "Жорна", "Ворожба людська"/. Прагненням залучити читача до традиційних загальнолюдських цінностей колективного народного досвіду проінявся і С.Пушк у своєму романі з народних уст "Страж-гора". Новазна твору С.Пушкіка полягає в тому, що елементи фольклору виступають не просто засобом, як у М.Коцюбинського, а плоття образного мислення. "Це новий етап в освоєнні фольклору. І новий крок у збиранні його. Досі ми мали зразки записів відповідних жанрів народної творчості. С.Пушк перейшов на якісно новий етап записів - "всезжанровий", - його цікавить уже не окремий фольклорний твір, а в першу чергу носій народної творчості у всій його людській неповторності та багатогранності" /Леонід Коваленко/.

Таким головним "носієм народної творчості" виступає в "Страж-гори" сільська трудівниця з Прикарпаття Марія Марчак. З її розповідей про себе, про рідних і близьких підкривається широкий погляд на суспільно-політичне життя Західної України майже сторічного відрізка часу. Головним постачним ланком цього роману є виразна і приваблива постать самої оповідачки, з розповідей якої постають десятки постатей її односельців, постає ціле село того часу, що рухалося неймовірно важкими ширини історії до незабутнього Вересня 1939 року та наших днів.

Таким чином, вводячи в канву свого твору легенди, притчі, повір'я, С.Пущик зумів глибоко зобразити історичну долю народу, довгий і тяжкий шлях гуцульського краю до нового життя.

Однак фольклорно-романтичний стиль дається далеко не всім майстрам художнього слова, інколи надмірна сентиментальна патетика, використання ефектної фрази, всілякі красивості затівають, затуманюють характери, нівелюють індивідуальність героя. Крім того, розширення діапазону образних засобів шляхом звернення до міфологічних, фольклорних засобів інколи супроводжувалось деяким відходом від гострих соціальних проблем сучасності, особливо в 70-і роки, коли існувала невідповідність між тим, що естетично освоювала література, і тим, чим жив народ. Такі зауваження були зроблені критикою щодо першої частини трилогії Р.Федоріва - "Кам'яне Поле".

Незважаючи на значні відмінності між повістю М.Кочубинського та романом С.Пущика, є між ними й те, що їх об'єднує: змінився крізь суто побутові сторони, деталі висвітлити актуальні морально-етичні проблеми, що становлять загальнолюдський інтерес.

ХУДОЖНІЙ КОНФЛІКТ НОВЕЛИ М.М.КОЧУБІНСЬКОГО "Інтермедіа"

1. Художній конфлікт у літературному творі виступає у двох іпостасях: як компонент образної структури /формування внутрішньої теми, аксіологічної позиції автора/ і як джерело розвитку сюжету і характерів /композиційні та стильові особливості/. Крізь призму художнього конфлікту проявляється творча індивідуальність письменника.

2. "Інтермедіа" Кочубинського /1908 р./ - медитація, у якій повістьовальність розчиняється у роздумах ліричного героя /втомленого від життєвських злигоднів інтелігента/ на тілі розкішної природи про суперечності між соціальними імперативами, що в умовах самодержавної реакції тяжіють над людиною, і духовними впливами свободоловства, пробудженими демократичними імпульсами першої російської революції 1905-1907 рр.

3. "Інтермедіа" - лірична новела-медитація, у якій автобіографічні реалії переплелись із вагомою соціально-політичною проблематикою: ідейні шукання тодішньої інтелігенції. У листі до дружини від 26 липня 1908 р. письменник звіряється: "...десь бачу людини, то тікаю, щоб не стрітись... Лучче буду гуляти, спочивати, читати книгу природи, збирати матеріал...". Обставини особистого життя Кочубинського зумовлювали згущення психологічних проблем, проігнаних конфліктність.

4. Образно-фабульною домінантою новели є внутрішній конфлікт "я - я", що розкриває "діалектику душі" ліричного героя через імпресіоністичний прийом "потоку свідомості", для рубежу двох

віків /XIX та XX/ стилізова організація тобою. Мотив "Моя утом" /у новелі це дійова особа/, що виразно асоціюється із занепадницькими настроями в інтелектуальному середовищі, не відзначається фатальністю і невідворотністю. Утверджувачий пафос письменника в іншому - невідворотність зустрічі ліричного героя з людиною. Тут художній конфлікт є головним носієм філософсько-психологічної проблематики: ліричні осмислені і прожиті роздумами про буттєві цінності - природу і людину.

Таким чином, через внутрішній конфлікт ліричний герой новели усвідомлює себе як особистість, бо вінець конфлікту прожитий пафосом сонцеклохства і людянолюбства /гуманізму/.

5. Контури зовнішнього конфлікту /ліричний герой - людина, ліричний герой - реалії розправи над революціонерами, ліричний герой - "Залізна рука города" тощо/ не окреслені описово, а розвиваються у потоці ліричних медитацій, від чого поглиблюється психологізм новели. У цьому зв'язку вияскравлюється текстуальна значимість діювих осіб новели як деталей-опозицій: з одного боку "Моя утом", "Залізна рука города", "Лядське горе", і з другого - "Лиси у червні", "Сонце", "Три білих вівчарки", "Зозуля", "Жайворонки".

6. Деталі-опозиції не зіткнені безпосередньо, а підкоряються волі, свідомості ліричного героя, що спричинює подолання соціальної апатії /втоми/. Фінал новели сповнений мажорним почуттям, оптимізмом повернення до життя, пафосом духовного одужання.

М.КОЦЮБИНСЬКИЙ ТА Б. ГРИНЧЕНКО

У літературній творчості, громадській діяльності, особистому житті Коцюбинського та Грінченка відбилися їхні контакти. 80-і роки минулого століття - початок творчості обох письменників, час політичної реакції, час намагання царизму знівельовати українську культуру, час неспірівського запитання до нації: "Бути чи не бути?" і готовність віддати своє життя і талант визволенню забаленого народу схрестили літературні та особисті долі письменників.

Їхні ідейні розходження у деяких моментах запримітив добрий знайомий обох, М.Чернявський, у своїй книзі-мемуарі "Кедр Лівану" /Херсон, 1918 рік/. Це, по-перше, деякі відмінні аспекти естетичних принципів та художнього методу. М.Коцюбинського більше приваблювала певна екзотичність, вишуканість сюжету чи ситуації у творі. Це, по-друге, різне ставлення до "галицької мови". Як відомо, Коцюбинський був великим прихильником західноукраїнських діалектизмів, резонно вважаючи, що за їх рахунок теж може активніше розбудовуватись літературна мова. І Грінченка, природно, хвилювала проблема унормування загальнонаціональної літературної мови на штучно розчленованій Україні /наприклад, стаття "Галицькі вірші" /1891/ і відома потім мовна полеміка з І.Франком/. Та він не був прихильником так званих "галицьких слів".

Коцюбинський та Грінченко зрідка листувалися, спільно проживали та творчо співпрацювали в Чернігові. М.Чернявський подає у своїх спогадах і факти подекуди прохолодного ставлення письменників один до одного, що теж не слід замовчувати, йдучи за

старими догмами у плані досліджень творчих і особистих контактів літераторів.

Взагалі, Грінченко та Коцюбинський – цілком сучасні, не подібні масштабами та інтенсивністю праці, іноді навіть протилежні за характером натури. Перший – ригорист праці навіть за найнесприятливіших обставин, обов'язку, пунктуальності, організованості, як написав С.Сфренков, "людина повинності"; другий же – часто людина настрою, з романтичним світосприйманням, вишуканими, майже аристократичними манерами, шукач незвичайного, менш діяльний, ніж Грінченко, під впливом негативних імпульсів буржуйного громадського середовища.

Але, незважаючи на значні відмінності у творчих принципах, не можна не констатувати і того, що у прозі Грінченка і Коцюбинського є багато опільного. Це глибоке співчуття домі селянина і заклик читача до спільних розмірвань над нею /оповідання Грінченка "Сама, зовсім сама", "Без хліба", "Дядько Тимоха", "Хата" і т.д., і відповідно Коцюбинського "Харитя", "Ціпов'яз", "П'ятизлотник"; "Для загального добра" та ін./ Це зображення суспільних рухів після революції 1905 року, зокрема чорносотених погромів /Б.Грінченко – "Брат на брата", М.Коцюбинський – "Сміх", "Він іде"/, масового селянського протесту проти висякувачів /Б.Грінченко – епізоди повістей "Під тихими вербами", "На розпутті", М.Коцюбинський – "Фата моргана"/. Це і притаманний обома глибокий психологізм, часто сюжетні колізії з трагічними нотками, взяті з життя. Низку подібних ремінісценцій можна при бажанні продовжити.

Безсумнівно, слід зауважити, що часто підходи до подібних проблем у двох письменників інші, але це цілком природно для літератури, де творить самобутні талановиті особистості.

Глибоко вразила М.Коцюбинського смерть Б.Грінченка, майже ровесника Михайла Михайловича. У телеграмі-співчутті до дружини покійного М.Загірної він писав про те, що легше стає від втрати тільки з розумінням того, що такий непересічний, працьовитий письменник "жив і творив серед нас".

Отже, незважаючи на багато відмін у творчих принципах, далеко не ідеальні особисті стосунки, вони обидва – Коцюбинський і Грінченко – з повним правом увійшли в світлий пантеон нашої класичної літератури як однодумці, що бажали визволення і добра своєму уяркненому під царським чоботом народові.

СЛОБОДЬСЬКА О.В.

ГЛУБОКА ДЕМОНІОЛОГІЯ В ПОВІСТІ М.М.КОЦУБІНСЬКОГО "ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ"

Повість "Тіні забутих предків" М.М.Коцюбинського була безумовно високоестетичною художньою передачею народних вірувань і уявлень про оточуючий світ, власне, про комос у найширшому значенні цього слова, через пряму світоглядну і спостереженню самого письменника.

Складені філософії гуцулів, їхнє багатство в чому відмінне, етнічне сприйняття природи як єдності живущих, вмерлих і тих, що не приходять у світ, як фантастично-гармонічне поєднання дійсного і вигаданого, для М.М.Коцюбинського було дивним і захоплюючим. Всім відомі його слова про язичника-гуцула, як відоме і кропівке, детальне збирання фольклору в Криворівні в 1911 році, про що свідчать об'єктні записи і нотатки. Із зібраного народжується

неповторна повість "Тіні забутих предків".

Читаючи твір, дивом дивусмооь, як письменник, не народжений в горах, не вихованим змалку на традиційні гуцульські звичаї, так переплывався народною мудрістю, глибиною і достатньою показав, що лікування гуцулів - не такі собі народона через відсталість, а, навпаки, прагнення жити в гармонійності в оточуючій прекрасній і суворою природою.

Письменник змичав фольклор виключно в народній уст, тобто з розповідей жителів Криворівні та близько прилеглої до неї місцевості. Такі дещо зужені підхід, як і невикористання фундаментальних праць з фольклору К.Целевича, О.Кожича, І.Ситника, в деяких моментах привели до не зовсім правильного трактування деяких демонологічних образів, проте автор розповідає, вірши в те, що говорить, як справжній гуцул, іншими словами, слова М.М.Кощобинського в даному разі говорять ділено " тіні забутих предків ", тобто якое біополе людей, що в даній місцевості жили.

Демонологія повісті пов'язана з календарною обрядовістю, глибокими знаннями гуцулів про рік, поділ його на пори, впевненість у нескінченності життя і матерії взагалі, із тісним взаємовідносинами і сукупністю людини з природою.

Міфічні герої твору: нявка, арідник, чугайстер - є найбільш поширеними героями гуцульських казок і легенд.

Так, арідник в гуцульській демонології, подри всі негативні риси, високо цінується як прекрасний музикант, котри, якщо знати з ним медитати, може навчити гри на сопілці будь-кого. Іван - головний герой твору - випадково підслуховує сумну пісеньку нечистого "Де мої кози, де мої кози" і після того відчуває у собі

неабиякий хист. Пісенька арідника теж має свою казкову основу. Існує ціла велика казка, як Бог посперечався з арідником і чорт програв, через що мусив віддати уся свою маржинку, тільки випросив собі одне козеня, зробив з нього інструмент дуду-козу і на ній жалібно грає.

Зустрічається Іван і з чугайстром. За легендами, записаними О.Мухевичем, чугайстер був колишній людина, але його заляв суїцид і він довіку ходить по лісах личий і безсмертний. За гуцульською міфологією, чугайстер Ін нявок, але з людьми облюдився добре, запрошував до танцю.

Одним із центральних образів міфологічних істот є образ нявки. Вважалось, що нявкою стигла дівчина з туги і жалю, з вини зрадивого коханого, не опала, не їла, йшла в гори, гелосючи і леметувачи у свєсму жалю, поки не ставала безтілесною істотою. Гуцули, не відміну від трактування М.М.Кощобинського, не вважали нявку злою силою, а доброю. Роль злої сили у них виконувала лісна та баба.

У творі є багато епізодичних демонологічних образів: образи грільних душ, мольбара та інших.

ТВАРДОВСЬКИЙ В.З.

МІХАЙЛО КОЩОБІНСЬКИЙ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

Відомий історик І.Крип'якевич, познайомившись із М.М.Кощобинським під час його перебування у Криворівні /1912 р./, відзначав великий гуманізм письменника. Будучи хворим, М.Кощобинський звичливо прийняв молодого вченого, з тим незвичайним теплом, що відразу елиало йому всіх людей. М.Кощобинський роз-

говів І.Крип'якевичу і його товаришам, як збирає матеріали до своїх творів, як запрошує до себе осяян /в мав багато широк друзів між гуцулами/. Письменник не задовольнявся тим, що почув від одного оповідача, про те саме питалося другого, третього, десятого, бажав мати перевірені факти. Пошастило І.Крип'якевичу, як згадує він, бути провідником М.Коцюбинського, коли він повертався з гір додому. Їхали з Криворівні до станції Ворохта, а звідти - до Станіслава. Поїзд був порожній. Тут Михайло Михайлович розповів І.Крип'якевичу про революційний рух на Україні, про участь у ньому молоді, яка, незважаючи на всі переслідування, працює серед народу. На жаль, І.Крип'якевич не пригадає собі імен осіб, про яких йшла мова, але розповідь справила на нього сильне враження.

Цікавими є спогади про М.Коцюбинського під час перебування його у наших Карпатах Лука Гарматія /1866-1924/, сільського вчителя, який працював на Гуцульщині. Його спогади були написані 19 листопада 1921 р. вперше опубліковані В.Гнатюком у 1925 р. під назвою "Лука Гарматія і його спомини про М.Коцюбинського".

Також дуже важливими є спогади Шекерика-Донникового Петра /народився 1889 р./ - учня Л.Гарматія, з села Голови, члена революційної партії, активного збирача гуцульської народної творчості. Його спогади про М.Коцюбинського - цікаве доповнення до згадок вчителя /Л.Гарматія/: вони красномовно свідчать, з якою повагою ставилися гуцули до свого приятеля-письменника, як старанно працював Коцюбинський над збором матеріалів до своїх творів. Спогади Шекерика-Донникового публікувалися разом із згадками Л.Гарматія спочатку в журналі "Учитель" /1925 р./, а пізніше - в III збірнику "М.Коцюбинський і Західна Україна" /УДА, 1943, с.148-

149/.

В час перебування М.Коцюбинського в с. Головах /нині Верховинський район/ на Ділку /присілок Голови/ померла баба, багачка Василина Маротчак. Л.Гарматія запропонував Коцюбинському піти туди на грушчу /грушке - різні забави, що влаштовують гуцули при покійнику/. Увечері П.Шекерик-Донників, Л.Гарматія, М.Танасіючук, М.Коцюбинський із сином Ірком пішли на грушчу. Всю дорогу М.Коцюбинський випитував докладно про життя гуцулів, про грушчу і похорони. Все вночі займали на грушчу. Коцюбинський робив все те, що й інші: пришивав поачки, засвітив воскову свічку, пригнітив до свічника. Проглядався людям і мерцезі в хаті, а опісля вийшов до сіней і розмовляв із Л.Гарматієм. Шекерик-Донників разом із Танасіючком організували забави на грушці.

М.Коцюбинський так ретельно готувався до написання знаменитих "Тіней забутих предків" та інших творів із народного життя.

ФІГЛЕВСЬКИЙ М.К.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ М.КОЦУБІНСЬКОГО В АТЕЇСТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

Формування матеріалістичного світогляду Коцюбинського проходило під впливом багатьох факторів. Головні з них - тяжке життя народу, твори Т.Шевченка і російських революційних демократів, філософські праці Л.Фейєрбаха, книга Ч.Дарвіна і особливо праця Маркса, Енгельса, Леніна.

Атеїстичні погляди письменника формувалися вже в дитячому віці. "Читання настільки перевернуло мій світогляд, - писав

М. Коцюбинський, — що з незвичайно релігійного хлопця, яким я був до 12 років, я став на 13 році життя атеїстом, а на 14 році соціалістом" /Михайло Коцюбинський/. Твори в шести томах, т. 5, К., Вид-во АН УРСР, 1961, С. 433/.

В атеїстичному дусі письменник виховував і своїх дітей. Про це, зокрема, відзначає у спогадах його дочка Ірина Коцюбинська.

Уже в дитячі роки М. Коцюбинський почав писати твори, в яких викривав чаклунство, релігійні забобони, гнівно писав про служителів культу, що виконувати волю експлуататорів, брали участь у погромах під час розгону чорносотенської реакції. Один із перших творів майбутнього класика української літератури була п'єса "Поп Влас, что имеет власть". Різні релігійні вірування, зокрема православ'я, католицизм, мусульманство письменник викрив у таких своїх новелах, оповіданнях, повістях, як "Лялечка", "Він іде", "Як ми їздили до Криниці", "Фата моргана", "Дебют", "На острові", "На камені", "Під мінаретами".

Багатий матеріал для атеїстичного виховання учнів дають листи М. Коцюбинського. Так, у листі з Алущи, /"Савлик-Су"/ М. Коцюбинський знімає "святість" з монастирів, різних купалень, які використовували слуги культу для нагромадження грошей.

Письменник ініціально викривав у своїх творах і тих попів, що в період розгону чорносотенної реакції не обмежувалися проповіданнями, були натхненниками і учасниками погромів. Так, у новелі "Він іде" М. Коцюбинський показує, як коло церкви сходяться погромники. По шляху вони "збирають каміння..., кладуть за пазуху... Хтось бачив секіру... попід полою". Сигналом до погрому були церковні дзвони.

З атеїстичному вихованні школярів може бути використане і

оповідання М. Коцюбинського "Ціпов'яз". Письменник переконливо показав, як Семен від роздумів про несправедливість бога приходить до заперечення релігії з її проповіддю покаяння і терпіння.

У повісті "Фата моргана" М. Коцюбинський показав, як куркулі, опираючись на релігію, організували розправу над революційною біднотою.

Обізнаний з працями Маркса, Вигельса, Леніна, Коцюбинський був переконаним атеїстом, еволюціонував до марксизму.

КОРОБ М. Б.

НОВЕЛА М. КОЦУБІНСЬКОГО "СОН" ЯК МАЛЮВА
ХУДОЖНИКА-ПЕЙЗАЖИСТА

М. Коцюбинський був надзвичайно емоційною, чуйною до всього баченого, людиною. Від матері він успадкував особливу схильність до красивого, до глибинного сприйняття навколишнього світу. Як згадує дочка письменника Ірина Коцюбинська, "любів до краси життя перемагала в ньому всі хвороби. Він був вигадливим. Завжди по-дитячому захоплювався красою природи /.../, захоплювався всім прекрасним /.../, і вмів знайти це прекрасне в людях, у природі, в мистецтві".

Змалку маючи хист до малювання, він згодом зумів майстерно передати людські відчуття, переживання у незрівнянних пейзажах, де тісно переплелися світосприймання письменника і художника /"На камені", "Інтермеццо", "В дорозі", "Сон", "На острові" та ін./.

Зрозуміло, зображувати пейзаж без мети, тільки тому, що

він красивий, не характерно для М. Коцюбинського, який ніколи не відлежовувався від оточуючого середовища, від суспільства, в якому жив, тому й природа у всіх його творах не відображалася заради неї самої.

Повела "Сон" вражає глибиною розкриття психології людини у її взаємопроникаючих зв'язках зі світом природи, що постє перед читачем як це один герой твору, залишивши добру половину художнього тексту. Саме краса пейзажів послужила тим дієвим чинником, тою силою, що примусила героїв задуматися над своїм життям-існуванням, над своєю нікчемністю, заставила прокинутися ту пісню, що приспана лежала, згорнувши крила, спонукала згадати молодість, найкращі пориви, високість духовного життя, в якому немає тільки турботи про тіло, а й про вищі цілі. Мрія і реальна дійсність, буденщина і свято душі, обивательство і неспокій, обов'язок боротьби – ось ті контрастні поняття, що чітко виокремлюються у творі якраз завдяки віртуозному й філігранному розкриттю місцьних чернігівських пейзажів та капріської природи.

Застиглий спокій – ось той стан сімейної і навіть суспільної атмосфери, що домінує в першій частині твору. Звільній поденній дорозі, безбарвному існуванню персонажів автор підпорядковує пейзаж, що ще більше підсилює духовну бідність їх життя: "Тепер знов пусто в алеї. Деревця, недавно посажені, були поланені вщерт і простягали до неба свої курпачки, тверді, колочі, обдергі, з'ялантами шкури-кори... Між деревами, в наметах рудого листя, щось пахло непевне, осіннє небо нудьгувало понад бульваром, і все те сіре, слизьке, убоге, ворони вкрили сіткою крил, засіяли грубим, скрипучим криком".

Осінь в природі співзвучна такому ж сумному, безрадісному

настроєві, із вічно нудними темами розмов, розповідями нецікавих снів, що з дня в день супроводять головних героїв. Сирієть, одиоманітність у щоденному побуті все ж не може до кінця заглибитися в Антона прагнення до краси, до високого... Він здатний розуміти і бачити брудний леп міщанського життя, який обплутав і його, і Марту, спроможний відчутти, що неможливо так весь час жити, тому багатство його внутрішнього світу автор показує через сприйняття ним звичайної домашньої, осінньої погоди як "смадонії крапель". Перед читачем – світ людини, яка в непримітному здавна бачить красиве, що "носить в душі сонце, який обертає дрібні домашні краплі в веселку".

Чарівний сон – перебування героя серед безліччя капріської природи – остаточно заставив Антона вийти із слуги обивательщини і сирієти, знову відкрити світ молодості, неповторності й обов'язку боротьби – ось тим центром другої, умовно виділеної частини твору, що працює на розкриття характерів героїв, на ідею новели, вічний проблем естетичного й морального виховання.

У більшості досліджень, що стосуються різних аспектів майстерності письменника /Молеснік П., Денисак І., Луценський З., Дустова Ф. та ін./ в основному акцентується увага на образі Антона, а якщо згадується Марта, то частіше як жінка, яка повністю розгубила духовні цінності, замінивши їх виключно заземленими, дрібними, матеріальними. Зрозуміло, що в цілому з цим не погодитися. Проте Коцюбинський – пейзажист у такій мірі володіє кольористикою, барвами, тонами й півтонами, здатністю словом намалювати картину як мистецьке явище, що через свого героя /Антон/ не може не вплинути на здавалось би сформовані обставинами світ жінки, що врешті-решт стає типовою міщанкою. Чи вплив ли-

ше Марта в тому, що їхнє життя перетворилося в суцільну прозу? Чи здатна вона відчувати красу, чи це почуття притаманне тільки Антону? При явній симпатії письменника до цього героя /не забуваймо про автобіографічні моменти/, читач все ж одержить неоднозначну відповідь, опираючись на останні сторінки твору.

Саме незрівнянні ландшафти італійською природи, єдність душ Антона й революціонера, зображені через зміни бачити, сприймати "блиск сонця і моря", казкове царство гrotів, багатому гру кольорів і світла, звуків і музики "зеленої чами" буквально заворожують Марту. Мало того, вони сприяють різкій зміні окремих деталей щоденного життя, появі молодого, давнього, дівочого, по жінчиним клопотах, хворобам дітей, безпорадності й непрактичності чоловіка, постійної жіночої турботи про сімейне вогнище вивітрилось, втрачилось.

Краса природи, світу, слова в своїй сукушності здатна пробудити найкращі сторони душі людської. Без прекрасного немає поезії, душевного просвітління, оновлення як окремо взятої особистості, так і суспільства в цілому. Висновки, що напрашуються із пейзажно-психологічної новели "Сон", такі співзвучні нашому часові, а тому і є вічно актуальними, бо скільки б не перерахувувати, кожного разу відчуваш щось нове, доконче необхідне людині.

ХОРОБ С.І.

ДО ІСТІННЯ СЦЕНІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРОЗИ М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Новісті, оповідання і новели Михайла Коцюбинського, як завжди дослідники його творчості Н.Калениченко, М.Костеню,

Л.Іванов, М.Грицота та інші, вважають умінням автора виокремлювати в житті своїх персонажів найдраматичніші моменти, глибоко психологічні ситуації та колізії, що розкривають суть подій і характерів, будувати напружений сюжет і гострий конфлікт, майстерно конструювати і композиційно мотивувати діалоги та монологи героїв, тонко продумувати ритм художньої оповіді тощо.

Власне така, з чітко вираженими драматургічними ознаками, проза письменника завжди привертала увагу митців українського радянського театру. Чи не вперше звернувся до неї колектив Київського драматичного театру імені І.Франка, інсценізувавши у грудні 1925 року "Бата моргани". І автор сценічного варіанту відомої повісті К.Ковалевський, і постановник вистави Г.Кра прагнули показати розшарування класів на селі, боротьбу народних мас з гнобителями. Таке завдання спонукало їх до відбору тільки окремих епізодів твору, головним чином соціально загострених /розгром гуральні і панського маєтку, розстріл Прокопа та інших/, до жанрового визначення спектаклю як народно-героїчного дійства. Та водночас тут очевидними були й прорахунки в інтерпретації "Бата моргани" – ослабленість сюжетних ліній, недостатня розробка окремих образів, надто Марка Гуци і Хоми Гудзя, відсутність ліризму й емоційності, саме того, що так притаманно прозі М.Коцюбинського загалом і всім художнім компонентам цього твору зокрема. Як зауважують театрознавці І.Пісун, Ю.Бобошко, К.Станішевський, це – данина часу. Українські актори та режисери ще не навчилися тонкого розкриття літературного першоджерела засобами театрального мистецтва. До речі, схожа ситуація тоді склалася й з екранізацією "Бата моргани", про що пишуть О.Вабшишкін, Л.Погрібна, А.Жукова.

Згодом на сцені українського радянського театру появляються нові вистави за творами М.Коцюбинського. Однією з них "Будні вогні" /1935/ К.Ковалевського, що були переробкою і доповненням попередньої інсценізації "Гата моргани", ні "Сніх" /1938/ П.Тичини, здійснені за одноіменною новелою письменника, не стали глибшими прочитаннями творів видатного прозаїка.

Досить близько до поетика "Гата моргани" М.Коцюбинського стоїть інсценізація її, створена Я.Мамонтовим у 1937 році і вперше поставлена на сцені Чернігівського драматичного театру імені Т.Шевченка у лютому 1938 року. У журналі "Театр" /№ 3, 1938/ Я.Мамонтов писав: "Суворо додержувчись текоту М.Коцюбинського, ми часом дозволяли собі деякі поправки до нього, наприклад: у фінальній сцені середняк Манас Кандзюба в рішучий момент відмовляється стріляти в свого небожа Прокіпа, і замість нього це робить куркуль Підпара. Ми дали п'есі інший фінал і певні, що нам глядач буде задоволений, з цих поправок, бо вони відповідають історичній правді". І автор п'еси, і режисер-постановник спектаклю Г.Воловик у центр сценічної розробки повісті ставлять образ Марка Гуні, надавши йому у відтворених конфліктних ситуаціях та подіях те місце, яке він як представник робітництва займав насправді в класовій боротьбі українського села 1905 року. У виставі яскраво показано стихію народного гніву, виразнено символічну лінію дочки Маланки - Гавілки, гостріше виявлено реакційні сили, що відчутно поглибили антагонізм у драматичному конфлікті. "Водночас Яків Мамонтов прагнув зберегти всю своєрідність, стиль і слог п'єси М.Коцюбинського,- згадує дружина драматурга М.Гармасен,- селянську мрію про землю, зворушливі і водночас глибоко драматичні образи Маланки та її чоловіка-невдахи". /"Со-

ветская Украина", 1957.- № 6/.

За свідченням театрознавця Ю.Костюка, врявав фінал вистави. М.Коцюбинський закінчує повість словами: " На світанні козаки вступили в село...". Я.Мамонтов і театр реалізували цей епізод, втілюючи його в сценічну дію. Серед натовпу селян з"являються Марко Гуня, Кома Гудзь, Гавілка, з червоним прапором, ще кілька молодих людей.

П і д п а р а . Давай! Давай! Їх суди!

Х о м а /раптом б'є Підпару кілкою по голові/. На, катого! Закривавлений Підпара падає. Їрба починає виривати, ганасувати. Та враз лунають постріли, чути крик: "Козаки! Козаки!". Марко викоплює з рук Гавілки прапор і високо підносить його над натовпом, проголошуючи такий монолог: "Браття! Коли судилося померти - поляжемо за нашу землю! За нашу правду! Та хай нам"ятать кати, що дорого вони заплатять за нашу кров!" /Мамонтов Я. Гата моргана /Мужики/ /За повістю М.Коцюбинського/. Драма на 4 дії, 10 відмін // Яків Мамонтов. Твори.- 1988.- с.523-524/. З новим сміхом захвилювався, загомонів маїдан. І пересилуючи цей гомін, лунає за лаштунками солдатське пісня "Чубарика-чубчик, каліна...". З"являються становий пристав, урядник, місцевий пан, за ними - козаки. На такій хвилі напруженої зустрічі антагоністичних сил закінчується вистава.

Для театру цього глядача у Києві Я.Мамонтов написав п'єсу "Хо" /1939/, в основі якої лежать одноіменно оповідання М.Коцюбинського. Вона також має свою сценічну історію - виставлялася у Харкові, Одесі. На жаль, рукопис цього твору ніде не публікувався і досі не знайдений.

У 40-х роках зустрічаються спроби інсценізувати новели

М. Коцюбинського "Коні не винні" та "Що-конівор". Їх автор - літературознавець Д. Копиця - прагнув зберегти оповідальний колорит прози та силки української літератури - ретельно вписані художні деталі, змістові діалоги, влучні авторські характеристички, взаємовідношення мови та зорового образу. Проте нелінійний характер сценічних композицій, обмеженість сюжетної події не оприяли театрально-мистецькою їх втілення.

У наступні десятиліття, здається, більше помітило українському кінематографу на екранізацію творів М. Коцюбинського /"Кришавий світанок" за повістю "Фата моргана", "Дорогою ціноз" і "Тіні забутих предків"/, ніж на їх сценічну інтерпретацію. І все ж у 1988 році український театр знову звернувся до прози видатного майстра слова: Івано-Франківський музично-драматичний театр імені І. Франка здійснив постановку інсценізації "Тіні забутих предків" за одноіменною повістю письменника. Автор сценічної композиції і режисер вистави І. Борис пратнув з позиції сучасності прочитати "Тіні..." - відтворити народне життя у всій його різноманітності й складності: з тяжкою працею і забобонами, красою і святами. І на цьому локравому тлі нашої існування увразнити думку про незначеність народного коріння, про постійну потребу людську нетлінної як світ духовності. Це у спектаклі відчувається. Та коли брати до уваги, що М. Коцюбинський в романтичній і трагічній історії кохання Марічки й Івана бачив філософію життя людини, що впливала безпосередньо з народної поезії та міфології, то варто зауважити, що у спектаклі ця філософія приглушена, а в багатьох місцях і зовсім випадає з сюжету. Натомість появляється етнографічна оповідь, зникає трагедія Івана Палітчука, на перший план виходить не художній, а ілюстративний образ

повісті "Тіні забутих предків". Слабкість драматургічного матеріалу /статичність сцен, безконфліктність ситуацій, заданість багатьох характерів героїв тощо/ прямо позначилася на спектаклі, що нагадує собою не стільки театральне дійство, як театральне виставище.

Розглянувши сценічну інтерпретацію прози М. Коцюбинського, можна сказати, що вона це не отала пильним об'єктом українського радянського театрального мистецтва.

П СЕКЦІЯ

МОВА ТВОРІВ М. КОЦУБІНСЬКОГО

АНТОНОВИЧ М. М.

М. КОЦУБІНСЬКИЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Глибоко соціальні та водночас ліричні твори М. Коцюбинського перекладені багатьма мовами світу, включаючи навіть есперанто. Особливу увагу перекладачів завжди приваблювала серія оповідань та новел письменника, що висвітлювали події революції 1905 року, а саме: "Подарунок на іменини", "Сміх", "Що записано в книжку життя", "Невідомий", "В дорозі", "Сон", "Коні не винні", "Inter-mexo" та ін. До англійського читача слово М. Коцюбинського донесли перекладачі А. Містецький, Марія Скрипник, А. Бернхард, О. Коваленко та ін.

Слід відзначити, що твори М. Коцюбинського, які відтворюють життя і психологію селян, їхні звичаї і повір'я, етичні і моральні засади, близькі і цікаві англійцям. Це до певної міри полег-

бувало праця над перекладами, проте не випало всіх труднощів, бо немалуче виникають при відтворенні повістей М. Коцюбинського Суть-якою мовою. Ці труднощі виникали перш за все тим, що в багатьох творах, зокрема в "Тінях забутих предків", показане реальне життя частини українського народу - гуцулів, які мають у собі багато архаїчних рис, збережених лише на цій території й екзотичних в очах навіть теперішніх українців. З одного боку, "Тіні забутих предків" вражають багатством поетичних образів, а з другого - вони насичені вузьким етнографічним матеріалом, проп'язані місцевою говіркою, яку передавати в перекладі надзвичайно складно.

З цими труднощами перекладачі вдало впорались, мобілізуючи для своєї мети всі лексичні й синтаксичні ресурси англійської мови, тим більше, що для відтворення способу мислення й мовлення саме соціального класу селян в англійській мові є величезні синонімічні запаси. Адже доля українських гуцулів та англійських селян довгий час була подібна - і ті, й ті заробляли собі на прожиток переважно вівчарством.

Чимало специфічних українських слів - "полонина", "арідник", "опузар", "стая" тощо для збереження колориту залишаються неперекладеними. Вони або пояснюються тут же в тексті, або паралельно подається їхній англійський аналог, якщо він існує в мові.

Твори М. Коцюбинського мають великий успіх в англоновних країнах, оскільки теми їх надзвичайно сучасні у своїй поетизації краси людського існування, яка підтримує людину у важкій боротьбі за своє самоутвердження. Переклади творів великого українського письменника англійською мовою сприяють розширенню інтернаціональних зв'язків української літератури.

НАЗВИ КОЛЬОРІВ У ТВОРАХ М. КОЦУБІНСЬКОГО

Використання епітетів-приметивів, що означають назви кольорів, є одним із художніх засобів, завдяки яким М. Коцюбинський досягає високої майстерності. Коцюбовиз палітра письменника досить широка. Вона дає йому можливість не тільки точно відтворити не зем, інтер"ер, чи змалювати портрет персонажа, а й зобразити внутрішній стан героя, його почуття, передати ставлення автора до зображуваного. Найчастіше письменник використовує такі кольори: чорний, зелений, білий, червоний, синій, сивий, блакитний; менше - жовтий, помаранчевий, рудий, а також назви, кольорова ознака яких чітко не визначена /рябий, пістривий/.

Приметива - назви кольорів переважно вжиті в номінативно-зміченні, вони називають колір зображуваного предмета. Добір кольорів у М. Коцюбинського надзвичайно вдалиий, він свідчить про неврівнюк спостережливість письменника і тонкий художній смак, завдяки чому перед читачем розгортається оправа ішестецькі пейзажні картина, наприклад: Погіддє блакитне небо дихало на землю теплом... Долиною повилась річечка, наче хто кинув синю отрічку на зелену траву... В долині, край лісу, висить сяня імя...

Зображувані предмети М. Коцюбинським наділяє звичайними для них ознаками /пустина може бути біла й червона, одеса - біла й чорна, поле червоний, трава зелена, каміння сіре, море блакитне і т.д./, що дає йому можливість правдиво відобразити оточуючий світ.

Разом з тим назви кольорів часто виступають в контекстуаль-

но зумовленні значенням, набуваючи при цьому багатозначності. Так, чорний може означати не тільки колір /чорна одежа/, а й цюсь понуре, занедабне, страшне /чорна для моноотроного життя, чорні танки, чорний цар/; прикметник зелений означає як колір /зелена лаванда/, так і цюсь свіже, голоде, радісно /зелений дух сморек, зелений сміх трав, зелений вогонь життя/; прикметник сірий вказує на середній між білим і чорним колір /сіра блуза/ і на безбарвність, непривабливість /тепер я чорний серед людей, сірий, чужий, невідомий/.

Відносні прикметники часто вжиті з переносним, якісним значенням на означення кольору /золота церква, золоте проміння волосся, золоте поле, золоте жито; олив'яна хмара, сірі олив'яні очі; срібне марево, срібне проміння місяця, срібний омавіт брунок і навіть - через слухове сприймання - срібне цвіріння шпиркуна/.

Для передачі різних відтінків кольору письменник використовує складні слова /ліно-зелене листя, темно-зелене сукно, яро-зелений капорець, сіво-зелений дим, блідо-зелені котяки, сіро-зелене поле, білосніжне ложе, білогривий звір, сміливо-біла блискавка, прозоро-синій світ, золото-рожеве поліття/. Чоловчий дивиз ознаки передається за допомогою суфіксів -уват-, -ав- /блідувате, обличчя, зеленувате скло, рудаві мли/; немовного чинну ознаки або нестливого відтінку надає суфікс -як- /рябенькі пні, біленькі катки, біленьке головки/.

За допомогою прикметників-епітетів змальовуються різні картини - гарний, радісний пейзаж чи портрет і, навпаки, - похурні, понурі, безрадісні:

І. Золотий промінь сонця перемінував зі сходу на захід, і

вершечки синіх хмар зашвирили червоною подум'ям;

2. Пливе у сірі безвісті мудра... Сірі дні згинають темні очі...

Назви кольорів допомагають авторові вловити своє ставлення до описуваного. У героїв, яких він симпатизує, очі сірі, чорні, блискит і; лице бліде, біле; у небагатіших персонажів очі зеленуваті або сірі, олів'яні; обличчя червоне, уста недобрі, сині. Такі деталі і в читача викликають певні почуття симпатії чи антипатії.

Епітетів-прикметників, що позначають кольори, в М.Коцюбинського дуже багато, вони створюють неповторні зорові картини, що відзначаються добрими смаком і почуттями міра.

БОНДАРЕНКО Д.В.

УДОМНЕ СЛОВО М.КОЦУБІНСЬКОГО У ВИВЧЕННІ СТИЛІСТИКИ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ /НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ
"БАТА МОРГАНА"/

І. М.Коцюбинський, автор творів, у яких з великою силою відображені життя і боротьба українського народу напередодні та в період першої російської революції, яскраво показав багатство та естетичну функцію української мови, її лексику, фразеологію, словотвору, граматику, у створенні художніх образів та картин.

2. Близьким програмовий матеріал із стилістики української мови, можна використати із повісті "Бата моргана" такі мікротексти:

а/ Стилїстичкі функції лексичних засобів. "Лого /Андрія/

люди цвіли доти. Така дощка, такі шороги, нові полюшки повітря";
 "Он іде Матанка. Мама, сина, чорна, у чистій оороці, в старенькій
світлі"; "Міру розбила дощка. Вогня Гарі... Оте чисте,
чисте, не це визане кати"о звільно, тано туго, як не жнина
з жвиром бронзови руками й ногами, в золоті полосинки, оте
вони з золоті блнцка..."; Все в парі та в парі, це от гол б"ита
Аро Гарі і Марка"/; "Він Арко, як був, респ би жнина,
як мерети, з корінням вирветав би дерева"; "Ні дощка, ошпа і
дощка"; "На дні раю крімають чорні стоги, дощ оті дощи на
дощ"; "Груди так повно зіткнули, аж ніс обізвався"; "Зостри-
ли /ніс/ сокиру за пояс... і дощ через поле в оубіні сема
на пашо добро"; "По цільк дощ він Аідпара востава од
стодоли до стани..."; "Он будинки, покої, по яких перше обікала
одна носна і загребуча людина - тепер підуть під небом"; "Ма-
лани лодре дождалась до свої калупи";

б/ Стилістичні функції фразеологізмів. "То колин ушаде в
она, то дощ..."; "Каламутні Хомині очі теж мечуть іскри";
 "Відні з прані як рветься, а багато через дощ дощ"; "Відні решта,
а багатий збірся"; "Доще дощ і ошпа глинуть на не
до..."; "Як мочен, пане добродшо, покумать меку, викури блнц...";

в/ Стилістичні функції словотвірних засобів. "З своїм
в дощ дощ він Арко завів нову - дуртову прину";
 "Не сіс дощ дощ дощ на пусте сито..."; "Без потреби він
Арко Кандзоба вистрелив в якого і навілявся вони чоботини
закриць під груди"; "Хтось мене дощ по дощ"; "А високі ніска
та підхопили той дощ ..."; "...рівночасно дощ дощ дощ і ручки
дощ...";

г/ Стилістичні функції синтаксичних засобів. "Стояв сіри

осінній ранок. Все було сіре. Небо, далеке поле, голі висити
 за домом, будинки і люди"; "Сланявся мамі... нехай простять...
 та й вже... І ти прости..."; "Підуть морок зелені вікна, ма-
 ряться вогні кутки, гнітять лизька стола, і плаче зачурене сер-
 це"; "Де небо? Де сонце?"; "Кудощ іти? Де правди шукати? Ніби
 музик знає?".

3. Запропоновані приклади є свідченням того, як мовно-зобра-
 жальні засоби сприяють індивідуалізації персонажів повісті "Тіні
 морган" і допомагають здійснювати не тільки новальну, а й
 диалогічну мету.

НАКАЛЕНЬ Н.І.

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТИЛІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПОВІСТІ М.КОЦЮБИНСЬКОГО "ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ"

Мова - основа духовного життя, народне добро, багатство
 народу, його історія і сучасне. Вона з'єднує вчорашні, сьогодні-
 нішні і завтрашні покоління в одне ціле - народ. Мова є канвою,
 на якій людина вишиває узори свого життя, а для письменника -
 знаряддя для відбиття в художніх образах своїх думок.

Одним із тих, хто своє художнє слово поставив на службу
 народові, допомагав у його боротьбі за нове життя був і М.М.Ко-
 цюбинський. Художня досконалість, висока мовна культура та іде-
 ніть - ці риси дали змогу М.Кочубинському завойувати любов і
 визнання мільйонів читачів не за життя.

В пору найвищого розквіту творчої майстерності М.Кочубинсь-
 кого написана повість "Тіні забутих предків". В цьому шедеврї

української класичної літератури з великою силою художнього слова змальовано образи людей, їх побуту і картини природи гуцульських полонин і осередків у Карпатах.

У системі словесно-зображальних засобів твору важливу роль відіграють гуцульські говори. Діалектами і розмовна мова використовуються письменником з виразною метою – повніше відтворити місцевий колорит, особливості усного мовлення. Зображаючи життя селян, автор веде розповідь мовою, близькою до усного народного мовлення, і діалектизми тут природно вплітаються в мовну тканину твору. Лексичних діалектизмів у творі нараховується біля 300 слів та словосполучень, які охоплюють різноманітні тематичні групи.

Оригінальну своєрідність гуцульського народного життя письменник перенімає з життям величної карпатської природи. При цьому використовує такі діалектизми. Кичере "Гезліса гора", – Бо смерть тут має свій голос, яким промовляє до заміх кичер.; грунь "вершина гори". – Одного разу він покінчив своєї корова, і подряпався на самій грунь.; недея "дика вершина гори". – Вище, на безводних далеких недеях, явки розводять своєї безконечні танки, а по скелях ховається шезник.; шлей "гірська стежка". – Ліси ще дихали холодками, гірські води шугіли на скоках, а плай радісно підіймався угору поміж воринням.; гоц "водопад", габа "хвиля". – Несподівано заскочила повінь, глі габи збили Марічку з ніг, кинули потім на гоц і повесла поміж скелі в долину.; негура "туман". – Часто негура засладала віці у полонині.

Своєрідну красу передає М. Коцюбинський у зображенні національного одягу і взуття гуцулів: лудіння "одяг, вбрання". Назва успадкована з давньоруської мови, яка збереглася в гуцульському

говорі; кентар "верхній хутряний одяг без рукавів" – романського походження; кращениці "пофарбовані у червоний колір сукняні штани"; черес "старосвинний широкий шкіряний пояс" та ін. – Витягалось найкраще лудіння, нові кращениці, пшоані кентарі, череси і табівки, багато набавані паяхами, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пашпа та білосніжна гуґля, яку мати бережно несла через плече.

Окрему групу становлять слова, які пов'язані з місцевим демонологією: арідняк "злий дух". – Знав, що арідняк править усім...; шезник "чорт". – На камені, верхи, сидів "той", шезник... та ін.

Серед назв музичних інструментів знаходимо: денцівка "тип сопілки". – Він сидав дось на узліссі гори, виймав денцівку і вигравав немудрі пісні.; флюора – "басова сопілка, майже метрової довжина". – "Немає моїх кіз..." – розливалася яжем флюора, ін.

Вжиті у творі діалектизми органічно поєднуються з живим мовою і є тими компонентами, за допомогою яких автор прагне надізнати свій твір до народу, розкриває його характер, оклад думок, убоління, звичаїв.

ВАСИЛЕНКО Г. Я.

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИКЛАДНИКІВ В Оповіданні М. М. КОЦУБІНСЬКОГО "ДОРОГОМ ПІКОМ"

В оповіданні "Дорогом піком", написаному 1901 року, М. Коцюбинський змальовує героїчну боротьбу українського народу проти кріпацтва, співчує волелюбній прагненню простого люду. Мова оповідання – це зразок майстерного використання усіх багатств україн-

своїй літературній мові, різноманітних художніх засобів. Сам мислитель вважав, що мова у художньому творі – половина, коли не більше преси його. Не

Характерною ознакою індивідуального стилю М. Коцюбинського є використання в канві твору численних прикметників, які на час-тине виконують функцію додаткової характеристики героїв, пред-метів і явищ природи, створюють певний стилістичний колорит мови.

Одним із засобів вираження думки є нагромадження прикметників певних означень, більшість з яких виступає епітетом: "жовтий, синій, морок", "круг них /Остана і Соломії/ уселілася /забувша, /вони, жовтий комин", "довгий, гладкий, високий" – вік гдухувавши із неї, понамукала над її головою рудий зубом", "вона /морс. пог- /но/ котилася за ними /навісний, /неповесний, /веселим хвиля- /ми...". Епітет "жовтий" має зображувальний характер, а епітет "жовтий" – оцінювальний. Прикметник "гладкий" не просто уточнює, який була стабла /товсті, міцні/, а має ще й негативний відті-нок – ненависний.

Часто автор за допомогою прикметників – епітетів при макси-мальної стислості досягає найбільшої виразності. Дух українсько-го семіотства письменник визначає епітетами вільнолюбний, неспо- /котив, а пісню, яку він співав про волю, – чужим ехом.

Використання прикметників-синонімів в оповіданні переконує в тому, як вдумливо і добачливо ставився автор до добору виразиль-них засобів мови. Наприклад: пружкин – бистрий /"Від /позавої/ коли /Остапові/ зробилося дупно"; "Бистра течія крутнула шна і понесла /близь", "товстий" – грубий / про лядину/ – стагна – стрижка /нару- /бона постать/.

Важливим джерелом розширення синонімічних рядів прикметників є ампліфікація як близьких за змістом, так і різнорідних означень: "Ії /циганки/ страшне, жорсте, вільномське обличчя зразу стало доб-рішим...".

Певний стилістичний ефект створюється вживанням прикметни-ків у окладі порівнянь: "Довгі пасама чорних кіс, мов мертві га-доки, тихо зсувалися по штечах додолу". Автор знаходить вразні мовні барви, щоб схопити найтонші відтінки природи і передати внутрішній стан людини: "Повна умерть річка лежала перед нею /Соломією/ поміж вкритими снігом берегами, як чорна і тиха бе-зодня". Це порівняння не тільки дає яскравий малюнок річки /за кольором/ – білі береги і чорна вода, – а й передає психічний стан Соломії, її думки і почуття в той час, коли вона опинилась у хвилях Дунаю.

Вдається М. Коцюбинський і до автономічних зіставлень прик-метників, наприклад, коли стверджує про те, що "віковічна бо-ротьба двох станів – панського й /луцького/ – ніколи не кіпчалась.

Влучно використовує письменник і скербацію народної мудрос-ті, зокрема постійні епітети: вороний кінь, чорвогий хулан, чор- /ний вус, красний світ, валлийа смерть.

Саме завдяки використанню словесно-виразельних засобів опо-відання "Дорогов цінов" наповнене внутрішньою експресією, роман-тично-героїчним звучанням.

ГАВРИЛЯК Л.М.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СУФІКСАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ
В Оповіданнях М.КОЦЮБИНСЬКОГО "ХАРИТЯ", "ЯЛИНКА",
"МАЛЕНЬКА І ГРИШКИ"

"Мокравим, як сонячний промінь, малюном", як словами Панаса Мирного, є оповідання М.Коцюбинського про дітей. У цих творах автор широко використовує багатство народної мови. Їх емоційність досягається численними мовними засобами, серед яких - словотвірні.

Особливі важливі семантико-стилістичні функції є суфіксальні утворення. Одні суфікси, приєднуючись до основ, утворюють слова з новими лексичними значеннями: далеко-далечінь, переляку-попеліканний /Ніколи не ходила вона сама так далеко від хати; От вже й крайню хату минула, виїхала на поле й отала, задимившись в далечінь.; Серце закалатало Хариті в грудях з перельку.; Переліканні, без шапки, ... мчався Василько.../; інші надають значенню твірної основи певних відтінків емоційно-експресивного характеру: рученята, дрібненькі /Любо було минути на її дрібненькі, запечені на сонці рученята.../, сонечко /Рано встало золоте сонечко/, річечка /Долиною повилася річечка.../, ялинка, вершечка /Ялинка затремтіла від низу до вершечка.../тощо.

Суфікси на означення здрібнілості, зменшеності, нестимливості широко використовуються як словотвірні морфемі. Слова з такими суфіксами в оповіданнях про дітей є виразниками суб"ективної оцінка у позитивному плані. Для прикладу можна використати із оповідання "Харитя" такий мікротекст:

"Але торік вона була ще маленька, маленькими рученятами не могла вдеркати серпа, а тепер вона вже виросла, набралася сили, і руки побільшали. Харитя глянула на свої руки". Суфікс -еньк- у прикметниках /маленька, маленькими/ та суфікс -енят- у іменниках /рученятами/ є виразниками нестимливості, ласки і ніжності. А чергуванням спільнокоренових слів, що різняться способом творення, досягається ще глибокого емоційного сприйняття - співзвучтя до дитини, яка через певні обставини повинна виконувати непосильну для неї роботу /рученятами-руки - рученята/.

Спостереження показують, що мовою з суфіксом здрібнілості, потрапивши у певне мовне середовище, надає йому особливого відтінку. Наприклад: "Сонечко гріло, як і вчора, небо синіло в високості чисте, стумочки жабоніли цось межі собою...", "Сніжок! Сніжок!". Суфіксальні утворення сонечко, стумочки, сніжок виражають радість, захоплення, своєрідне сприйняття дитиною навколишнього світу.

Утворення з суфіксами суб"ективної оцінки в оповіданнях про дітей М.Коцюбинського мають різні ступені емоційного заряду /Смутляве личенцько розчервонілося...; На стареньких саях лежала вже ялинка.; Він застріг коней, одяг кокушину...; Ой, лишенько! Як той бідний Василько проб"ється додому...; Матінко! Матінко ріднессенька! тощо/.

Найбільшою частотою у даних творах відзначаються суфіксальні утворення з -к-, -як-, -ок-, -ечк-, -еньк-, -еньк-. Вони найчастіше виступають як назви людей, частин тіла, одягу, рослин, абстрактних понять /Дитинчик, матінко, сестлички, сиротина, сирітка; личенцько, рученька; кокушина, одежка; пенчок; сонечко, лишенько, горанько та ін./, а також слова, що виражають

якість предмета /дрібненькі, низенької, старенької та ін./.

Використані деминутиви надають творам М.Коцюбинського про дітей особливої поетичності, мальовничості, художнього лаконізму, що зближує їх з народними оповіданнями.

ГОЛУБИЧ М.І.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ОБРАЗУ В НОВЕЛІ М.КОЦУБІНСЬКОГО "КОНІ НЕ ВІЙНІ"

Новела М.Коцюбинського "Кони не війні", присвячена викриттю лібералізму, — одна з найкращих в українській літературі цього тематичного зрізу. Осмислення ідейно-естетичної вартості твору, зокрема його центрального образу, неможливе поза лінгвостилістичною інтерпретацією тексту, починаючи від його назви, експресивність якої досягається щільністю її семантичної двоплановості /це домінанта твору, фразеологізм сприймається невіддільно від його вихідної одиниці, постійно готової до актуалізації/, і кінчаючи своєрідним композиційним обрамленням, що надає образу емоційної завершеності, а діям героя — психологічної вмотивованості.

Не виходячи за рамки строго реалістичних форм, автор, здавалось би, надто традиційно змальовує зовнішність героя, його звички і дії, на перший погляд, за багато приділяє уваги їх деталізації, але за кожним витихом — внутрішній світ, найтонші душевні порухи, без чого неможливе створення соціального типу, високого ступеня узагальнення того фрагмента дійсності, в якій діє герой. Тому кожний мовний елемент — незаміним, єдино обгрун-

тована одиниця лінгвостилістичної системи новели, а у випадках повторення її /чи семантично близьких одиниць/ не створюється враження значеннєвої однотипності, бо емоційний і символічний акцент часто спеціально переноситься на ознаку, якість, властивість, які виражають рису характеру чи стан героя, або містять авторську оцінку їх.

Порівняймо:

— Савка! Де мій одеколон?

Архедій Петрович Малина вихилився у вікно і сердито кричав у синю свою лакею, що пожегав випрягати з фаетона спітнілі коні.

Стояв упрілий, в одній сорочці, розцібнутій на грудях, і нетерпляче стежив, як біг Савка через подвір'я в своїй синій з галунами лібреї.¹

Займенникова система уривка /свою лакею, у своїй... лібреї/, суміщення в одній площині семантично неоднорідних мовних одиниць / мій одеколон, свою лакею/, а також зіставлення імені Савка з прізвиськом, ім'ям та по батькові головного героя — все це /ще до згадки про 900 десятиа землі/ чітко визначає соціальний статус Малини: багатий пан, а синтагматичні відношення, якими характеризуються семантично близькі лексеми спітнілі /кони/, упрілий /Малина/, сприяють створенню паралелізму, який разом з іншими інформаційно опорними одиницями надає образу неприхованої авторської антипатії /сердито кричав, нетерпляче стежив, кисло буркнув/.

У змальованні Малини автор, як правдо, застосовує низування відкритих семантичних пластів, тобто у кожному конкретному вигодку характеристика виглядає завершенною, живою. Це в першу М.Коцюбинський, Вибрані твори. К.: Дніпро, 1974, с.478.

черу досягається завдяки використанню стабільних омислових формул, які, однак, незважаючи на свою традиційність, сприяють розкриттю нових граней емоційно-психологічного трактування образу.

Таким чином, майстерно використовуючи динамічну систему мовностилістичних засобів, М.Коцюбинський реалістично зображує справжнє духовне обличчя ліберала, сатирично розвінчує його фальш і реакціонізм.

ТИШКІВСЬКА Н.Я.

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІЇ В НОВЕЛІ М.КОЦЮБІНСЬКОГО "Intermezzo"

Новела "Intermezzo" написана в найдраматичніший момент особистого життя М.Коцюбинського / див. оповідання Ю.Кузнецова у "Радянській освіті" від 15 вересня 1989 р./ . Письменник майстерно змальовує психологію героя, його внутрішній світ, погляди на життя, їх динаміку. Все це досягається різноманітними засобами мови, серед яких чільне місце посідають синтаксичні засоби експресії.

Різні стилістичні функції виконують парцельовані конструкції. Вони складаються з базової частини і парцелята, тобто члена речення, відокремленого крапкою чи її еквівалентом в окреме речення. Тим самим слово в функції члена речення, будучи синтаксично й семантично залежним від базової частини, набуває певної комунікативної самостійності; зосереджує увагу читача на чомусь дуже важливому: "Ти кидаєш у моє серце, як до власного схову, свої страждання і свої болі, розбиті надії і свої роз-

пач. Свою жорстокість і звірліччя інстинкти". "Ти блячеш святу тилу землі скреготом фабрик, гроном коліс, брудниш повітря пилом та димом, реवेश від болю, з радості, злості. Як звірина". Часто парцельована частина подається з абзаца: "Хто дасть мені втіху бути самотнім? Смерть? Сон?".

Для передачі глибокої схвильованості вживаються окличні речення: "Як часом я чекав їх!"; "Ах, яка се дрібнщина!".

Ще більшого стилістичного ефекту досягається використанню питальних речень, часто риторичних: "Яке тобі діло, що ти мене мучиш?"; "Кодж ж сьому буде край?"; "А врешті - хіба я знаю, де кінчається власне життя, а починається чуже?"; "І буде навколо і в мені тиша?".

Іноді поряд з питальними реченнями стоять відповіді, які увиразнюють, посилюють експресію висловленого в цілому: "Що значить для них людина? Нічого... Що значать для тої сили оті патки? Нічого".

Сумнів, безпорадний стан людини, розпач, хвилювання, непевність у своїх силах знаходять свій вияв через інтонаційну форму не тільки питального, а й спонукального типу, напр.: "Повідчияти вікна! Провітрига оселю!", - де в ролі присудка вживається інфінітивна форма.

Виразне стилістичне навантаження мають незакінчені речення, які передають недомовленість, сумніви ліричного героя: "Я не можу розминутись з тобою... я не можу бути самотнім..."; "Так буде вічно... так буде вічно...".

Численні стилістичні явища тісно пов'язані з будовою речення. Синтаксичні структури з погляду стилістичного осмислення в новелі М.Коцюбинського відзначаються великою різноманіт-

ністю: це і складні речення різного типу, і прості ускладнені, повні й неповні, одно- і двоскладні, поширені й непоширені речення. Ці контекстуальні одиниці, різного об'ягу, складу та разом з тим різної семантико-стилістичної направленості, - глибоко оригінальні й стилістично довершені.

Таким чином, поетичність, образність мови новели М. Коцюбинського в значній мірі залежить від оптимістичної її організації.

ТКАЧУК О.В.

МОВА ТВОРІВ М. КОЦУБІНСЬКОГО, ВМІЩЕНИХ У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Текі особливості стилю М. М. Коцюбинського, як композиційна майстерність творів, оригінальність, лаконізм та відточеність образів, багатство стилістичної палітри, вмиле використанні деталі як художнього засобу роблять можливим використання творів цього письменника у підручниках для початкових класів.

У "Читанці" для I класу трирічної /1986/ та 2 класу чотирирічної /1988/ початкової школи вміщено уривок з II частини оповідання "Тилинка" М. Коцюбинського. Усі слова в тексті загальноновживані, до слова "семошвіти" дано пояснення. Основною синтаксичною особливістю є те, що всі речення цього тексту є прості, законичні, більшість з них з таким порядком слів, де присудок, виражений дієсловом минулого часу, стоїть перед підметом, що надає творові загальної інтонації оповідності. Це допомагає дітям краще усвідомити змальшоване, уявити собі його.

Багатство епитетів-приметивників КОКОДІВІ, ВІЛІ, КОЛОСІ, СИНЬКА, ТВЕРДІ, СИНІВІ, ЧОРНІ, СІНІВІ не тільки поглиблює і деталізує описання пейзажу, а й, без сумніву, акустичне збагаченню словника першокласника чи другокласника. Темат "Зимку" спрощені з урахуванням лексичного запасу дітей 6-7 річного віку. Автори підручників опустили речення РАЗНО БІГЛИ ЛІСТАТІ КОНОПЕТА, уникнувши таким чином зайвого деталізування, не пов'язаного зі сприйманням даного тексту, і слова РАЗНО, яке не належить до активного словника дітей такого віку. М оповіда II частини речення ДОРОГА ІЗМА СІВІВКА, І САГІ ІЛІ В ЗАТОСІ не збідняє загальною змісту твору, а тільки спростить його відповідно до вікових особливостей дітей, адже назва ІЛІ В ЗАТОСІ вимагає детального пояснення, тому що він невідомий переважній більшості дітей.

Природо, що твори М. Коцюбинського не вміщені у "Читанці" для 3 класу чотирирічної початкової школи /автори Н.О.Спринченко, С.Я.Самосенко/.

Учні 4 класу чотирирічної /1989/ початкової школи читають оповідання "Тарити" і "Маленький принчик" М. Коцюбинського. Ці твори з дидактичними спрямуваннями не тільки змальшовують важке життя бідняків, а й вчать бути добрими та чуйними у ставленні до старших. Автори підручника здійснили правильний вибір, вмістили саме ці оповідання, лексика яких загальноновживана, доступна для сприймання дітей, а речення переважно повелелі, з легкими для читання порядком слів.

Обидва твори вміщено з певними скороченнями - автори керувались методичними вимогами до підбору текстів. Так, з I частини оповідання "Тарити" опущено 150 слів - прокреслений портрет Ко-

74

риті, коли вона готує вечерю, замінений реченням ВСЯ УВАГА ЇЇ БУЛА ЗВЕРНЕНА НА РОБОТУ /с. 54/, а з II частини до підручника потрапило тільки 3 речення, хоча змістивши шв 1-2 речення про думки і мрії Хариті перед сном, автори полегшили б сприймання і розуміння образу дівчинки. Однак, якщо у підручнику позначено, що "Маленький грішник" вміщено скорочено, то про скорочення оповідання "Харитя" такої вказівки нема.

Скорочення тексту "Маленький грішник" проведено більш вдало: опущені деякі деталі, але основні мотиви діяльності персонажів видно чітко та ясно.

Твори М.Коцюбинського, що належать до скарбниці української літератури, повинні ширше вивчатись не тільки в старших класах, вони успішно можуть засвоюватись дітьми молодших класів. Однак проблема текстуального підбору творів М.Коцюбинського для шкільного читання у початкових класах залишається не вирішеною.

ЗАКЛЮЧНЕ ЗАСІДАННЯ

КОНОНЕНКО В.І.

ЛІРИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ПОБУТОВО-РОЗМОВНОМУ КОНТЕКСТІ /НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ М.КОЦЮБІНСЬКОГО/

I. Функції ліричного компонента в системній організації тексту побутово-розмовного спрямування досить різноманітні: він порушує одноманітний тон оповіді, вносить нові мовнотипістичні барви, змінює тональність і головне - вводить пристрасний авторський голос, вносить виразне суб"єктивне начало. В поетизованих відступках М.Коцюбинського відчутно присутнє ліричне "я", опічне ставлення письменника до зображуваної ситуації, часом на тлі

більш широкого соціального контексту /пор. відтворення внутрішнього стану героїв через пейзажні малюнки в "Інтермеццо"/.

2. Об"єкти ліричних відступів письменника неодномірні, часом згруповані навколо певної ідеї, "вічної" теми тощо; конкретний зміст таких фрагментів певною мірою впливає на мовнотипістичний, зображально-виразний ряд оповіді, але це не визначає її стилевих рис. Незалежно від тематичної орієнтації ліричний компонент характеризується опільністю типових виявів композиційно-стилістичного, образно-метафоричного, емоційно-експресивного, ритміко-мелодійного плану. Метафорична основа ліричного компонента звичайно має єдину логічну, асоціативну площину, в межах якої формується символічний зміст, естетичний підтекст художнього твору в цілому.

3. Ліричні відступи М.Коцюбинського мають складну внутрішню композиційно-стилістичну будову. Вона ґрунтується на звичних компонентах композиції /зачин, розгортання дії, закінчення/, єдиних принципах ланцюгового або паралельного зв"язку, однак нерідко характеризується численними зсувами, стрибками, поворотами в розгортанні тексту, трансформаціями лінійної послідовності викладу. Текст, як правило, не має чіткого темпо-ремного членування. Письменник рідко вдається до власне риторичних прийомів опису, зокрема до періодичної організації тексту, що, очевидно, пов"язане із впливом загального середовища побутової оповіді.

4. Формування багатьох ліричних відступів М.Коцюбинського здійснюється за принципом контрастного контексту, побудованого на протиставленні двох мовнотипістичних течій: побутової, розмовної, часом натуралістичної загальної оповіді і ліроепічної, нерідко народнопісенної структури ліричного компонента. На їх межі можуть виникати "сірі" зони більш-менш нейтрального тексту,

що забезпечують поступовість, повільність переходу від одного компонента до іншого /"Тині забутих предків"/; в разі відсутності такого переходу контраст стає більш різким, напруженим, нестриманим, однак, внутрішньої єдності, зв'язності в доборі зіткнутих компонентів.

5. Особливістю мовно-стилістичної організації ліричного відступу є виразна присутність у ньому "образу автора". В процесі суб"ективізації авторської оповіді М.Коцюбинський використовує різноманітні засоби: безпосереднє введення "я" - структур /пор., наприклад, "На крилах пісні"/, різноманітні прийоми інтимізації тексту/ звертання, заклики /"На острові"/, меншою мірою - утворення "ти" - структур /"Сон"/. Ліричний відступ може набувати високого ступеня суб"ективізації, перетворюючись у суцільний внутрішній монолог /"*Соло, соловейко!*"/.

6. Важливою ознакою ліричного відступу є чітка ритміко-мелодійна організація. В арсеналі її засобів знаходяться такі стилісові прийоми, як численні синтаксичні паралелі, повтори тих чи інших текстових компонентів, строфічний поділ тощо. Разом із тим відступи М.Коцюбинського характеризуються численними змінами, перепадами інтонаційного малюнка, зокрема за рахунок запитань, окличок, незакінчених висловлень тощо /пор.: "З глибини"/. Ритмічна побудова ліричних компонентів письменника, як правило, різко не випадає із ритмічної організації тексту даного твору, є невід"ємною частиною його мелодики. В окремих текстах спостерігається вплив ритмізованої мови ліричного компонента на загальну тональність художнього твору: відбувається процес наближення ритміки оповіді до верлібру /"Дорогою ціном"/. Система творення ліроепічних компонентів виявляє художньо-естетичні особливості ідеології М.Коцюбинського.

РОЛЬ М.М.КОЦУБІНСЬКОГО В РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

М.М.Коцюбинський був неперевершеним майстром українського художнього слова, володів надзвичайно багатим арсеналом словесно-зображальних засобів, завдяки чому зумів піднести українську літературну мову на якісно новий ступінь розвитку. Тонко відчувавши естетичну силу, музикальність української мови, він створив справжні художньо-естетичні шедеври української довоєнної прози, які й понині служать зразком для митців художнього слова. М.Коцюбинський глибоко усвідомлював необхідність виходу української літературної мови на широкі простори функціонування в усіх сферах людської діяльності, всіляко відстоював її права, боровся про її удосконалення і збагачення.

У мові М.М.Коцюбинського можна виділити кілька специфічних рис. По-перше, це її глибока народність, тобто широке використання народнорозмовної лексики та фразеології для створення художніх образів і картин. Характерним у цьому плані є використання письменником, особливо в його ранніх творах, традиційних деталей сільського побуту, словесно-зображальних засобів з народнорозмовної сільської сфери або з фольклорних джерел. Зразком поєднання слова прозового твору із звучанням народної пісні може служити оповідання "На крилах пісні": "Змиють чумакові головоньку дрібні домі, а розченуть густі терни, а висунуть ясне сонце, а розкуновдять буйний вітер". Делре використання просторіччя, картинливої народної фраземіки спостерігається в живописних діалогіях, неперевершеним майстром яких був М.Коцюбинський: --"Ска-

ли мені, Олександро, де ти живеш?— опитав Іван.— А тобі навіщо? Третя хата від Кіндрата, де рябі ворота, а новий пес!" /"На віру"/.

Важливою заслугою М.Коцюбинського є уміле впровадження ним у мову літератури, зокрема, навіть у ліричні описи природи, у характеристику персонажів тощо, так званої "інтелігентної" лексики і фразеології, тобто елементів інтернаціональної термінології на означення душевного стану людини, подій у зовнішньому світі, характеристики соціальних і побутових ситуацій /"мелодійний шелест листя", "мелодійне хляпання", "душевний атмосфера теплиці", "мантії традицій", "моральна рівновага" і под./.. Використання М.Коцюбинським інтернаціональної лексики в цій сфері було новаторством, яке відобразило новий етап у розвитку української літературної мови.

Одним ще більшим новаторством М.Коцюбинського було впровадження ним в українську літературу, в її образи і художньо-словесні засоби мариністичних описів. Багатогранні словесно-художні засоби описів моря, використовувані М.Коцюбинським, дали йому можливість створити такі мариністичні картини, які й донині є окрасою української літератури: "Море дедалі втрачало спокій. Чайки знімались із одиноких берегових скель, припадали грудьми до хвилі і плакали над морем. Море потемніло, змінилось. Дрібні халти зливались до купи і, мов брили зеленкуватого скла, неспішно підкрадалися до берега, падали на пісок і розбивались на білу піну. Під чорною клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і шлигав, немов нісся кудись на білогривих звірах... Розгойдане море, вже брудне й темне, наскокувало на берег і покривало скелі, по яких потону стікали патюка брудної з піною води". /"На

камені"/.

Однією з важливих рис мови М.Коцюбинського є глибока емоційна насиченість його творів, яка досягається завдяки використанню широкої палітри словесно-зображальних засобів, завдяки великій майстерності художника слова. М.Коцюбинський постійно працював над удосконаленням поезики і стилю, розширивши лексико-фразеологічних і художньо-зображальних засобів, над шлифуванням фрази, яка, незалежно від структурного обсягу, завжди відзначається чітким художнім лаконізмом, пластичністю і одночасно великою глибиною психологічної підоснови, виразною ритмомелодикою і музичністю.

У мові М.Коцюбинського можна виділити й ще цілий ряд інших спеціальних рис, однак всі вони об'єднуються однією — високою вишляквістю автора до художнього стилю, легкістю й звфонічність вразі, старанним і вдумливим підбором необхідного виразу із широкого арсеналу виражальних засобів української мови, яка завдяки літературній творчості М.Коцюбинського засвітилася новими, небаченими, філігранно відточеними гранями.

М.КОЦЮБИНСЬКИЙ І НАШ КРАЙ

Тема "М.Коцюбинський і наш край" охоплює цілий ряд важливих аспектів. Перші з них – про час і місце перебування письменника в Гуцульщині. На запрошення В.Гнатюка він, повернувшись з Італії, завітав у Карпати. 11 серпня 1910 р. М.Коцюбинського урочисто вітала українська громада у Ворохті, а наступного дня він прибув у Криворівню, де проживав у будинку М.Дружківського /"Друшівка", зрушена під час Великої Вітчизняної війни/ навіз до кінця серпня 1910 р. Про свої перші враження від Гуцульщини розповів у листі до М.Горького від 27 серпня /9 вересня/ 1910 р. у листі до дружини, написаному 14 серпня у Криворівні. Зустрічався з І.Франком, В.Гнатюком, познайомився із знавцем Гуцульщини Л.Гарматюком, який допоміг письменникові своїми знаннями при написанні повісті "Тіні забутих предків".

Друга поїздка у Криворівню, де М.Коцюбинський перебував з 19 липня 1911- 14-15 серпня 1911 р., була довшою і цікавішою. Він побував у Коломиї і Косові, у селах Зелених, Головах і Ясеніві Горішнього /тепер – Верхньому/, на полонині. У листах до дружини, М.Горького і знайомих знаходимо захоплені і досить повні описи життя і побуту гуцулів. 5 вересня 1911 р. у листі до Є.Чемелевського повідомляв, що "з Карпат привіз я цікавий матеріал, встиг упорядкувати його і тепер вже пишу", а 25 вересня повідомив В.Гнатюка, що "оповідання вийде трохи більшим, аркушів на 2,5-3". З листа до М.Могилянского від 16 жовтня 1911 р. відомо, що "сьогодні скінчив своє гуцульське оповідання", тобто повість

"Тіні забутих предків", а з листа від 17 листопада, що "називається воно "Тіні забутих предків". "Коли б я хоч трохи переписав на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, – уточнив М.Коцюбинський, – то й з того був би задоволений". У грудні 1911 р. з Капрі М.Горький надіслав рукопис "Тіней забутих предків" В.Миролюбову для перекладу російською мовою. На початку 1912 р. повість "Тіні забутих предків" появилася на сторінках "Літературно-наукового вісника" та у російському перекладі Ф.Волховського, що викликав значний інтерес і на Україні, і у Росії. Тільки Г.Житкович негативно оцінив її, вважаючи, що М.Коцюбинський не зовсім вдало використав гуцульський діалект.

Третю ж свою подорож до Криворівні /тепер знову через Ворохту/ М.Коцюбинський здійснив у липні / 2 липня 1912 р. був у Ворохті, а з наступного дня – у Криворівні/ – серпні /3 числа виїхав, а 4-го у поїзді Ворохта – Станіслав написав листа В.Гнатюкові/ 1912 року. Тепер письменник збирав матеріали до свого нового твору "Годованці", що залишився нездійсненим. Разом з ним у Криворівні побував і його син Єрій Коцюбинський, пізніше відомий військовий і державний діяч Радянської України. У Криворівні, крім вже названих діячів української культури, письменник зустрічався з М.Могилянським, істориком І.Крп'якевичем, Д.Лукіяновичем і гуцулом П.Шекериком-Дончиківим тощо, які й залишили цікаві спогади про свої зустрічі з М.Коцюбинським – людиною і письменником, про його зацікавлення Гуцульщиною.

Окрема тема "М.Коцюбинський і ділячі культури – наші земляки". Він був особисто знайомий з В.Стефанюком /познайомився у 1903 р. у Полтаві на відкритті пам'ятника І.Котляревському/, листувався з ним, залишив цікаві оцінки про твори В.Стефанюка.

З М І С Т

ПІЛІК С.Г. Михайло Коцюбинський на Гуцульщині 2

І. С Е К Ц І Я

СВІТОСПЯД І ТВОРЧІСТЬ М.М.КОЦЮБИНСЬКОГО

БУРДУЛАНСЬК В.М. Творчі взаємини М.Коцюбинського з В.Гнатюком 7

БОНДАРЕНКО В.Т. Естетичні функції пісні в творах М.Коцюбинського 9

ДОМБРОВСЬКИЙ С.В., КІМІЧЕНКО О.І. Михайло Коцюбинський про освіту й виховання II

ГАДУЧОК М.І. Персоналіфікація як художній засіб романтизації взаємодії людини і природа в творах М.М.Коцюбинського . . 14

ІВАСИШИН Н.М. Психологічний аналіз в оповіданні М.Коцюбинського "Що записано в книгу життя" 16

КАЛЕНА В.М., СІДІЦЬКИЙ В.І. До характеристики суспільно-політичних поглядів М.М.Коцюбинського 19

КІМІЧЕНКО Л.М. Поезія М.Коцюбинського "Наша хатка" і "Варіації..." М.Рильського 21

КОЦЮБИНСЬКА Н.І., ШЕХТЕР Н.І. Малим книголюбам 23

ЛІСЕНКО Н.В. Твори М.Коцюбинського для дітей як засіб формування морально-етичних уявлень у старших дошкільників 25

МАТВІЙЧИН В.Г. М.Коцюбинський і французький реалізм . 27

МАСТЕН Н.В. М.Коцюбинський у творчій лабораторії Грени Вільде 29

МЕШЧИНЧУК А.Ф. М.М.Коцюбинський і Г.М.Коткович 31

ОБОДІНСЬКА Л.М. Фольклорні мотиви у повісті М.Коцюбинського "Тіні забутих предків" та романі С.Пушкіна "Стражгора" 33

ПЕРВІНЦЬ О.М. Художній комплікт новели М.Коцюбинського "Що записано в книгу життя" 36

ПРОЦЬК С.В. М.Коцюбинський і В.Грищенко 38

СЛОБОДСЬКА О.В. Гуцульська демонологія в повісті М.М.Коцюбинського "Тіні забутих предків" 40

ТВАРДОВСЬКИЙ В.В. Називало Коцюбинський у спогадах сучасників 42

ФІЛИПОВИЧ М.К. Використання творчості М.Коцюбинського в атеїстичному вихованні учнів 44

ХОРОБ М.Б. Новела М.Коцюбинського "Сон" як палітра художника-пейзажиста 46

ХОРОБ С.І. До питання сценічної інтерпретації прози М.Коцюбинського 49

П. С Е К Ц І Я

МОВА ТВОРІВ М.КОЦЮБИНСЬКОГО

АНТОНОВИЧ М.М. М.Коцюбинський англійською мовою 54

БАТЮК Л.І. Назви кольорів у творах М.Коцюбинського . . . 56

БОНДАРЕНКО Д.В. Художнє слово М.Коцюбинського у вивченні стилістики сучасної української мови /на матеріалі повісті "Ота моргана"/ 58

ВАКАЛІСЬКА Я.Ю. Дексичні діалектизми як складовий елемент стилістичної системи повісті М.Коцюбинського "Тіні забутих предків" 60

ВАСИЛІВНИЧ Г.Я. Стилістичні функції прикметників в оповіданні М.Коцюбинського "Дорогою цінов" 62

ГАВРИЛЯК Л.М. Семантико-стилістичні одиниці суфіксальних утворень в оповіданні М.Коцюбинського "Жиртя", "Ялинка", "Маленький грішник"	65
ГОЛЯНИЧ М.І. Мовно-стилістичні засоби створення центрального образу в новелі М.Коцюбинського "Колі ле виїні".	67
ТИШКІВСЬКА Н.Я. Синтаксичні засоби експресії в новелі М.Коцюбинського " . . . . ."	69
ТКАЧУК О.В. Мова творів М.Коцюбинського, намішених у підручниках для початкових класів	71

ЗАКЛЮЧНЕ ЗАСІДАННЯ

КОНОНЕНКО В.І. Ліричний компонент у побутово-розмовно-му контексті /на матеріалі художніх творів М.Коцюбинського/	73
ЛЕСЯК М.П. Роль М.М.Коцюбинського в розвитку української літературної мови	76
ПОСЛЕК В.Т. М.Коцюбинський і наш край	79

НБ ПНУС

546824